

VÅRE
ROVDYR

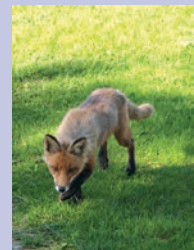
Nr. 2/2012

Årgang 26

Forside: Kongeørn i Flatanger, Nord-Trøndelag. Foto: Arnfinn Johansen. www.arnfinnjohansen.com

Bakside: Rødrev. Foto: Marius Sjøli.

Våre Rovdyr

utgis av Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs
styre

Redaktør
Yngve Kvebæk
Maridalsveien 225 C
0467 Oslo
22 95 08 66
yk@fvr.no

Redaksjonsmedarbeider
Viggo Ree
vr@fvr.no

Sats & layout
Yngve Kvebæk

Trykk
BK Grafisk AS
Sandefjord

Web
www.fvr.no

ISSN 0801-4728

Side 43 En prøvet kattugle

Side 44 Lyst på en gratis helikoptertur?

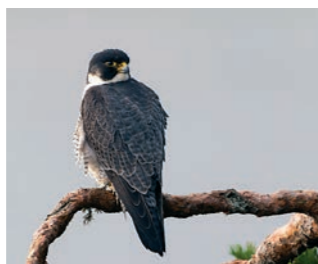
Helikopter reddet ørretfisker fra sulten bjørn

Side 48 Status for de fire store rovdyrartene

Side 54 Kongeørn-kamp med dødelig utgang

Side 58 Vandrefalk i Sørøst-Norge i 2011

Side 66 Landbruksmeldingens miljøperspektiv

Side 70 Odd Reidar Fremming til minne

Trollheimen tom for jerv – beitedyr skal prioriteres

Den 6. juni ble ei jervetispe skutt ved Oppdal. De to ungene hennes ble gravd ut og så tatt livet av. I forkant var hiet lokalisert med hjelp av helikopter. Her settes det ressurser inn etter at rovviltnemnda i region 6 i fjor vedtok at Trollheimen ikke lenger skal være et yngleområde for jerv. Dette vakre fjellområdet skal være forbeholdt beitedyr og ikke den naturlige villlevende arten jerv.

Den 11. juni ble det dokumentert enda en jerveyngling i Trollheimen. Denne tispas blir trolig avlivet sammen med ungene. I følge politikerne i rovviltnemnda har ikke jerven med sine unger livets rett.

Stortinget har fastsatt et nasjonalt bestandsmål for hvor mange valpekull med jerv som skal fødes i Norge hvert år. Bestandsmålet for region 6 er 10 ynglinger. Vedtaket til rovviltnemnda må føre til at antall ynglinger av jerv må økes en annen plass i regionen. Trolig må det skje i et område med mer sau på beite. Noe som igjen vil føre til en økt konflikt mellom beitenæringen og det naturlige dyrelivet – som igjen vil føre til krav om ytterligere felling.

En sterkt subsidiert saueneiering med minimalt tilsyn på beite har altså fortrinn framfor en rødlistet art som jerv. Jerven er klassifisert som sterkt truet.

Norsk rovdyrpolitikk tillater ynkelige 39 årlige ynglinger av jerv i Norge. Fjellområdene og fjellskogen har alltid vært et naturlig leveområde og ynglested for arten – det største mårdyret i Europa. Resultatene av rovdyrforliket, som endte opp med en reduksjon av antall ynglinger av bjørn, knapt noen ynglinger av ulv og at Trollheimen renskes for jerv, viser med tydelighet at rovdyrforliket er en fallitterklæring. Det er ubegripelig at «miljønasjonen» Norge gang på gang prioriterer husdyrnæringen framfor de naturlige villlevende rovdyrene våre.

Arne Flor

Kattugla på vei til friheten etter en skjebne bedre enn døden. Foto: Arne Flor.

En prøvet kattugle

Av Arne Flor

Den 20. april fikk jeg en telefon fra Åsmund Haga – en gammel barn-domsvenn som bor på Hisøya ved Arendal. Han hadde kommet over ei kattugle som lå på marka og sloss med en spurvehauk. Spurvehauken hadde et godt tak i kattugla, og det gikk ganske livlig for seg. Det var lyden fra slåsskampen som hadde vekket Åsmunds interesse. Da han kom ganske nært til de to slåsshanene, fløy spurvehauken bort mens kattugla lå igjen på stien. Han gikk bort til fuglen og så at det fortsatt var liv i den. Så bar han den med seg under armen hjem til garasjen der den ble plassert i en kasse med netting over.

Etter at jeg fikk telefonen fra Åsmund, ringte jeg Roar Solheim. En time senere sto vi begge i garasjen og studerte kattugla. Den hadde fått seg et kraftig sår innerst på vingen. To dager senere skulle Roar til Oslo og kunne dermed like godt ta med seg fuglen til FVRs mye benyttede veteri-

En lei vingeskade påført av spurvehauk. Foto: Arne Flor.

nærklinikk Avivet der såret ble lukket med 11 sting. Senere fraktet Yngve Kvebæk ugla til FVRs rovfuglsmottak i Nes på Romerike. Her hos Geir Sjøli med familie fikk den god forpleining og mulighet for å øve opp vingen igjen.

Ugla fikk nok en tur til Avivet i Oslo den 9. mai da den ble kvitt stingene og ellers kunne godkjennes som levedyktig.

Den 22. mai hentet Roar kattugla i Nes og tok den med seg ned til Arendal. Sammen dro vi ut til plassen hvor kattugla ble funnet. Her ble den behørig målt og veid – og funnet å være en hann. Etter ringmerking ble den sluppet fri og den fløy sporenstreks inn i skogen der den trolig lever et lykkelig liv – nå med ring på foten.

Merking før frislipp. Foto: Arne Flor.

Veterinær Espen Odberg, innehaver av Avivet spesialklinikk for fugler, gnagere og krypdyr, fjerner de 11 stingene. Foto: Yngve Kvebæk.

Lyst på en gratis helikoptertur? Påstå at du ser bjørn og er redd!

Deler av det norske samfunnet rives med i en hysterispiral når noen mener de ser bjørn

Av Viggo Ree

Det har vært og er i vårt land til dels store diskusjoner om rekvirering og bruk av helikopter når det gjelder bistand i nødsituasjoner. Med henblikk på anvendelse av redningshelikopter for personer som hevder at de trenger å bli reddet fordi bjørn er i nærheten så har vi nylig sett flere eksempler på det. I *Våre Rovdyr* nr. 3–2009 (s. 74–75) har jeg omtalt bl.a. et ektepar som ble hentet av helikopter på Beiarnfjellet nær Bodø i Nordland i juli 2009. Sommeren 2011 rykket redningshelikoptere ut og «reddet» ytterligere 10 mennesker i Norge i en slik sammenheng.

Mann «reddet» i Uvdal

Midt i fellesferien i fjor kom meldingen om at en 43 år gammel sportsfisker fra Notodden hadde blitt jaget av en bjørn under fisketur i Uvdal i Buskerud. Han hadde i følge mediemeldingene kommet seg i sikkerhet ved å klatre opp på taket av ei hytte i nærheten. Dette var litt over midnatt til 19.7. Herfra hadde mannen ringt politiet. En representant fra det lokale lensmannskontoret kom etter hvert til veien ovenfor stedet. Vedkommende var imidlertid så redd at han ikke turte gå inn i området. Derfor ble det ble brukt sirener og avfyrt varselskudd, og deretter ble et Sea King-helikopter fra Rygge rekvirert. Fiskeren ble hentet på hyttetaket ved 04-tiden og fraktet til nærmeste bilvei. Mediene brakte samme og etterfølgende dag en rekke reportasjer om hendelsen.

Sportfiskerens egen beretning og forestillinger om lokal fauna

I et film/video-intervju med NRK på fiskeplassen den 19.7. var imidlertid notoddenfiskerens beskrivelser av nattens begivenheter nokså vage og uklare. Her fortalte han at avstanden til det ukjente dyret han så var rundt 30 meter og at «det var bek mørkt». Allikevel må han ha sett såpass at det framkom en formening om artstilhorighet. «Det her kan være bjørn», uttalte

fiskeren til NRK. Og han fortsatte: «Så da gikk jeg bare rolig tilbake – baklengs bakover til jeg kom forbi bjørkeskogen der og ikke hadde øyekontakt lengre – da snudde jeg og sprang ned til båthuset.» Notoddenfiskeren la til: «Jeg har jo ikke sett 'n i hvitøyet i den forstand, men jeg så jo at det var en sort stor silhuett som sto foran meg og kom da mot meg – så jeg tok det nærmest for gitt – for det er jo ikke annen type dyr i området her». Det er grunn til å merke seg sportsfiskerens egne skildringer av hendelsesforløpet – spesielt i forhold til det norske journalister skrev om denne historien.

43-åringen opplyste altså at han hadde øyekontakt med dyret i bekmørket. Men samtidig fortalte vedkommende at han ikke hadde sett dyret i hvitøyet, bare sett en svart stor silhuett foran seg. Når det gjelder notoddenkarens forestillinger om dyrelivet i området er dette åpenbart mangelfullt. Han hevdet i NRK-intervjuet at det måtte være bjørn fordi det ikke er andre dyrearter i dette området! Og har man en slik oppfatning om den lokale fauna er det naturligvis ikke rart at det for ham ikke kunne ha dreiet seg om noe annet enn denne rovpattedyrarten.

Oppdikning av detaljer

Medier over hele landet serverte samme og etterfølgende dag en serie av fryktskapende momenter om hendelsen. Og det manglet ikke på fantasi og oppdikning av detaljer. Etter hvert som reportasjene ble brakt ut til allmennheten ble historien mer og mer spektakulær. Her er et lite knippe fra noen av de mange hundre medieoppslag om saken:

- «hørte det knake i buskene bak ham» (NRK)
- «plutselig så den røslige brunbjørnen stå ved en liten elv omlag 50 meter unna» (NRK)
- «så bjørnen luske rundt i buskene» (TV2)
- «Plutselig hørte han rasling i buskene og da han snudde seg så han rett i øya på en stor brunbjørn» (*Dagbladet*)
- «løp for livet etter at han sto ansikt til ansikt med bjørnen» (VG)
- «ble jaget av en aggressiv brunbjørn» (*Telen*)

- «ble natt til tirsdag jaget av en sulten bjørn» (*Nationen*)
- «en sulten bjørn jaget han opp på et hyttetak» (TV2)
- «redningen ble en krakk i nærheten» (NRK)
- «kom seg i sikkerhet på et hyttetak, men bjørnen sto og ventet» (*Telen*)
- «så rett ned på bjørnen fra hyttetaket» (TV2)
- «bjørnen fortsatte å sirkle rundt hytta der mannen hadde søkt tilflukt» (*Aftenposten*)
- «bjørnen ville ikke gå noen steder» (*Dagbladet*)

Mer oppdikning

Journalistene konstaterte i sine reportasjer at det altså dreide seg om både en røslig, stor, sulten og aggressiv brunbjørn! Hvordan var det f.eks. mulig for norske medier å fastslå at det dreide seg om et dyr som var sultent? I et oppslag i *Dagbladet* 19.7. står det bl.a.: «Bjørnen var sliten og sint og gikk ikke vekk fra hytta før den ble skremt bort av helikopteret, sa redningsleder i Hovedredningsentralen Sør-Norge, Cecilie Øversveen.» *Moss Avis* brakte også disse nyhetene om at bjørnen dessuten var sliten og sint – med basis i *Dagbladet*-oppslaget. Det norske folk fikk altså vite at bjørnen både var sulten, sliten og sint! Det er verdt å merke seg at notoddenfiskeren aldri så noen bjørn, kun «en sort stor silhuett». Men han antok at det måtte være bjørn fordi det var den eneste dyrearten som i følge hans oppfatning fantes i dette området. Derfor var det grunn til å komme i kontakt med de som virkelig hadde sett dyret – altså mannskapet ombord på Sea King-helikopteret. Jeg sendte derfor – på vegne av Foreningen Våre Rovdyr (FVR) – en e-post til Hovedredningsentralen i Sør-Norge og redningsleder Cecilie Øversveen den 20.7. med følgende spørsmål:

1. Var du med i helikopteret til Uvdal slik at du så bjørnen mens den oppholdt seg ved hytta?
2. Hvilke andre personer tilknyttet hovedredningsentralen så bjørnen ved hytta?
3. Har den eller de som så bjørnen så mye kunnskap om arten at man kunne fastslå

at dyret var sint og sliten? Hvilke kriterier legges til grunn for at bjørnens atferd kunne tolkes på denne måten?

4. Benyttet hovedredningsentralens folk anledning til å ta noen fotografier av bjørnen mens den oppholdt seg ved hytta? Dette var en helt spesiell mulighet til å få tatt noen unike bjørnebilder, så man må anta at dette ble gjort.

Svar kom fra Cecilie Øversveen på morgenen den 21.7. Her står det bl.a.: «Sitatet som er hentet fra avisen er nok ikke helt korrekt. Dette er noe man ofte dessverre opplever. Det har aldri blitt sagt noe om hvilken tilstand bjørnen var i, det er journalisten som har lagt til.» Svaret fastslo at detaljene om bjørnens tilstand var oppdiktet. Men hvem var det egentlig som hadde sett bjørnen fra helikopteret? Jeg sendte derfor en ny e-posthenvendelse til redningslederen med bl.a. denne teksten: «Det som er viktig for Foreningen Våre Rovdyr – og vi akter å følge opp denne saken – er om noen av redningsfolkene i helikopteret i det hele tatt så bjørnen. Kan du sende meg noen ord om det?» Nytt svar kom samme formiddag. Her skrev Cecilie Øversveen følgende: «Jeg har snakket med de på redningshelikopteret. De kunne ikke se noen bjørn da de fløy inn i området, men været i området var såpass begrenset at de fløy kun inn og hentet mannen for så å fly rett ut igjen.» Dermed ble det omsider klargjort at ingen hadde sett noen bjørn. Ut i fra mediene detaljerte beskrivelser om dyrets tilstand var dette et særdeles interessant moment å få klarhet i.

Saken var altså da slik at redningsleder Cecilie Øversveen skyldte på journalisten når det gjaldt detaljene i reportasjen. Jeg sendte derfor den 22.7. en e-post til *Dagbladet*'s Tuva Bønke Grønning og spurte om Øversveen virkelig hadde uttalt dette under intervjuet. Etter en purrerunde fikk jeg omsider svar den 9.8. Her skrev *Dagbladet*-journalisten om redningslederen: «Ja, det stemmer at hun sa det, var det noe spesielt i forhold til det du susset over?» Noe lenger kom jeg ikke med denne saken. Her er det altså påstand mot påstand fra disse i saken

telen.no Nyheter

NYHETER SPORT KULTUR NFK NÆRINGSLIV FORBRUKER UNG TINFOS 1910-2010 MIN TELE LOKALGUIDEN

Notodden | Hjørtal | Søherad | Billedgalleri | Skattelister

Kom seg unna: Torstein Røisgaard fra Notodden kastet fra seg fiskeutstyret og kom seg i sikkerhet på taket av et båtnaust da han oppdaget en brunbjørn under en fisketur i Uvdal. Han fikk likevel reddet kveldens fangst (Foto: Ståle Veseth)

Jaget av bjørn

Det var Torstein Røisgaard fra Notodden som ble jaget av en aggressiv brunbjørn under sitt fiskeopphold på hytta i Uvdal.

AV: GLENN VIKTLF. 932 34 217 - GLENNVIK@TELEN.NO
PUBLISERT 19.07.2011 13:51
SIST OPPDATERT 19.07.2011 15:16

Tweet +1 Anbefal 18

Det var natt til tirsdag Torstein fikk et ublidt møte med Uvdal-bjørnen. Notodden-mannen hadde vært og fisket da han hørte det braket i buskene bak ham. Fiskeutstyret ble kastet og Torstein løp i retning av ei hytte i nærheten. Bjørnen skal ha vært så nære som 15 meter unna da Torstein oppdaget det skjeldne rovdyret.

Bjørnen ventet

Torstein kom seg i sikkerhet på et hyttetak, men bjørnen sto og ventet. Han makket selv å kontakte politiet.

–Vi fikk melding om hendelsen 00.55. Mannen skal ha hørt alarmerende lyder fra et kratt og selv skal han ha sett skyggen av en bjørn. Han beinflyt dermed mot et båtnaust og fikk klatret seg i sikkerhet, opplyser operasjonsleder ved Nordre Buskerud politidistrikt Erik Bergan.

Faksimiler av nettoppslag i Telen (øverst) og Dagbladet den 19.7.2011. Avisene fastslår at det var bjørn som jaget mannen i Uvdal. I hans hjemby Notodden dro folk på smilebåndet da de så oppslaget i lokalavisen. Her var det ikke mange som trodde at en bjørn hadde vært inne i bildet!

Dagbladet.no Nyheter

Nyheter Sport Kultur Kjendis Reise Bil Debatt Magasinet A-A Været Deals dtv Bestill abonnement

Nyheter Innholds Utenriks Politikk Video Miljø Helse Teknologi Bil Sex og samliv Site 45 timer Arkiv

Bjørn jagde mann opp på hyttetak

Måtte hentes av SeaKing-helikopter.

TUVA BØNKE GRØNNING
tbg@dagbladet.no

19.07.2011, kl. 07:19

(Dagbladet): Klokket 00.55 i natt fikk operasjonsleder Lars Kristian Evensen ved Nordre Buskerud politidistrikt en telefon litt utenom det vanlige.

Det var en mann som hadde vært ute og fisket i Uvdal. Plutselig hørte han rasling i buskene og da han snudde seg så han rett i øya på en stor brunbjørn.

– Han fikk raska med seg fangsten og fiskestanga og kom seg opp på taket på en hytte som var like ved. Han var ganske skjelve i stemmen da han ringte, forteller Evensen til Dagbladet.

Hentet med helikopter

Mannen, som er i 40-åra, opplevde situasjonen som veldig skremmende, og bjørnen ville ikke gå noen steder.

Politiet ville heller ikke komme for nærme innpå bjørnen, så det hele endte med at et SeaKing-helikopter fra Rygge kom for å hente mannen rundt klokka 04 i natt.

– Bjørnen var sliten og sint og gikk ikke vekk fra hytta for den ble skremt bort av helikopteret, sier Cecilie Øversveen, redningsleder i Hovedredningsentralen Sør-Norge.

Fikk ferten av fisk

– De ferte seg ned, hentet ham og satte ham ned på bakken igjen et stykke unna, sier Evensen.

Mannen fikk en rutinemessig helse sjekk, men alt var i den skjønneste orden og mannen ble kjørt tilbake til sin egen hytte. Til og med fiskefangsten hadde hatt med seg hele veien.

– Den fisken smaker nok godt senere i dag vil jeg tro, humrer Evensen som tror bjørnen kom så nærme nettopp fordi den fikk ferten av fisk.

Status for de fire store rovdyrartene i Norge

Samlet status fra Rovdata pr. 21. mai

Ulvebestanden synes å holde seg stabil, mens det før jakta i vinter ble påvist færre gauper i landet enn året før. I fjor ble det registrert noen færre bjørner og en nedgang i antall jervkull fra året før. Det viser en fersk oversikt fra Rovdata.

Rovdata har oversendt en fersk oversikt over bestandsstatus for de fire store rovdyrartene gaupe, jerv, brunbjørn og ulv i Norge til Direktoratet for naturforvaltning (DN).

Rovdata har ansvaret for overvåkingen av disse fire artene, samt kongeørn, i Norge.

Nedgang i gaupebestanden

Gaupebestanden blir hovedsakelig overvåket ved å registrere antall familiegupper hvert år, som består av mordyr i følge med en eller flere unger. Ut fra alle bekreftede observasjoner blir det beregnet hvor mange familiegupper som lever i Norge det enkelte år før jakt. Antallet individer i bestanden blir beregnet ut fra hvor mange familiegupper det er.

Før kvotejakta i 2012 ble det registrert 69 gaupefamilier i landet, og dette tilsvarer cirka 400 individer. Vinteren før ble det registrert totalt 74 familiegupper.

Færre jervkull

Jervebestanden i Norge blir overvåket ved å kontrollere hi og registrere hvor mange valpekull som er født hvert år. Det blir også gjennomført analyser av DNA fra innsamlende ekskrementer og hår fra jerv over hele landet.

Hitellingene viser at det kom minst 58 nye valpekull til verden i fjor. Dette var en reduksjon fra året før, da det ble registrert totalt 66 kull. Ut fra antallet valpekull er det beregnet at det var 385 voksne jerver i landet i fjor, pluss-minus 46 dyr.

Resultatene av DNA-analysene av prøvene som ble samlet inn denne vinteren blir tilgjengelige i Rovbasen etter hvert som analysene er ferdige, og rapport på hele materialet vil bli utarbeidet før jul.

Familiegrupper av gaupe før jakt:

Forvaltnings-region	Nasjonalt bestandsmål	2010	2011	2012	Gjennomsnitt	Avrundet til heltall (ref. DN 20.05.2005)
1	-	0	0	1	0,3	0
2	12	17	14,5 ²	16	15,8	16
3	5	4	4,5 ²	5,5 ³	4,7	5
4	6	9 ¹	6 ²	5 ³	6,7	7
5	10	9 ¹	11 ²	6,5 ³	8,8	9
6	12	20	18 ²	14	17,3	17
7	10	6	8,5 ²	8 ³	7,5	8
8	10	15 ¹	11,5 ²	13 ³	13,2	13
Sum	65	80	74	69	74,3	74

¹ 2010
Region 4 deler tre ynglinger og region 5 deler en yngling med Sverige, mens region 8 deler en yngling med Finland. Disse ynglingene deles ikke opp, men telles altså som 1 hver.

² 2011
Region 2 deler en yngling av gaupe med region 3. Denne er delt mellom regionene. Region 7 deler en yngling av gaupe med region 8. Denne er delt mellom regionene. Region 4, region 5, region 6 og region 8 deler alle en yngling med Sverige, i tillegg deler region 8 også en yngling med Finland. Disse ynglingene deles ikke opp, men telles altså som 1 hver.

Ynglinger av jerv:

Forvaltnings-region	Nasjonalt bestandsmål	2009	2010	2011	Gjennomsnitt	Avrundet til heltall (ref. DN 20.05.2005)
1	-	2 ²	0	0	0,7	1
2	-	0	0	0	0	0
3	4	3	5	2	3,3	3
4	-	0	0	0	0	0
5	5	5 ²	10 ¹	12 ^{2,5}	9	9
6	10	13 ⁴	15 ^{1,3,5,7}	12 ⁵	13,3	13
7	10	11	13	14 ⁵	12,7	13
8	10	19 ^{3,4}	23 ^{5,6,9}	18 ^{4,9}	20	20
Sum	39	53	66	58	59	59

¹ Inkludert en dokumentert ynglekaltet hvor to unger er avlivet.
² Inkludert en dokumentert ynglekaltet hvor tisper og to unger er avlivet.
³ Inkludert to dokumenterte ynglekalteter hvor tisper og to unger er avlivet i begge lokalitetene.
⁴ Inkludert en dokumentert ynglekaltet hvor tisper og en unge er avlivet.
⁵ Inkludert en dokumentert ynglekaltet hvor tisper og tre unger er avlivet.
⁶ Inkludert to dokumenterte ynglekalteter hvor tisper og en unge er avlivet i begge lokalitetene.
⁷ Inkludert en dokumentert ynglekaltet hvor en unge er avlivet.
⁸ Inkludert to dokumenterte ynglekalteter hvor tisper og 3 unger er avlivet i begge lokalitetene.
⁹ Inkludert tre dokumenterte ynglekalteter hvor tisper og to unger er avlivet i alle lokalitetene.

Antall ynglinger av jerv når alle hiuttakene (tisper og/eller valp(er) avlivet) er trukket fra:

Forvaltnings-region	Nasjonalt bestandsmål	2009	2010	2011	Gjennomsnitt	Avrundet til heltall (ref. DN 20.05.2005)
1	-	0	0	0	0	0
2	-	0	0	0	0	0
3	4	3	5	2	3,3	3
4	-	0	0	0	0	0
5	5	4	9	9	7,3	7
6	10	12	10	11	11,0	11
7	10	11	13	13	12,3	12
8	10	16	17	14	15,7	16
Sum	39	46	54	49	49,6	50

Mindre bjørn

Ved hjelp av DNA-analyser av innsamlende ekskrementer og hår og prøver av vev fra døde bjørner er det slått fast at det i fjor var minst 151 ulike bjørner innenfor landets grenser i løpet av året, hvorav 51 hunnbjørner og 100 hannbjørner. Dette er noen færre bjørner enn

i 2009 og 2010, da det ble påvist henholdsvis 164 og 166 ulike individer.

Basert på resultatene fra DNA-analysene er det beregnet at det i fjor mest sannsynlig ble født seks kull med bjørnunger i Norge. Dette er samme antall kull som i 2010.

Stabil ulvebestand – så langt

Den foreløpig siste statusrapporten for ulv i Norge fra Høgskolen i Hedmark kom 15. april i år. Den forteller blant annet at det ble født tre valpekull i helnorske revirer innenfor yngleområdet for ulv i fjor, og at kullene ble født i revirene Julussa og Slettås i Hedmark, og i Aurskog i Akershus/Hedmark.

Sporing på snø, som er gjort fra oktober til mars denne vinteren, samt resultater fra DNA-analyser, viser at det hittil er påvist 29 eller 30 ulver med helnorsk tilhold. Vinteren før ble det registrert 32 til 34 ulver som hadde tilhold kun på norsk side av grensen.

I grenserevirene, som dekker områder både på norsk og svensk side av riksgrensen, er det så langt registrert 30 til 32 ulver. Til sammen er det dermed påvist 59 til 62 ulver som helt eller delvis holder til i Norge. Det er imidlertid viktig å påpeke at tallene fra denne vinteren er foreløpige tall.

Vinteren 2010/2011 ble det i alt påvist 54 til 59 ulver med helt eller delvis tilhold i Norge. De endelige resultatene

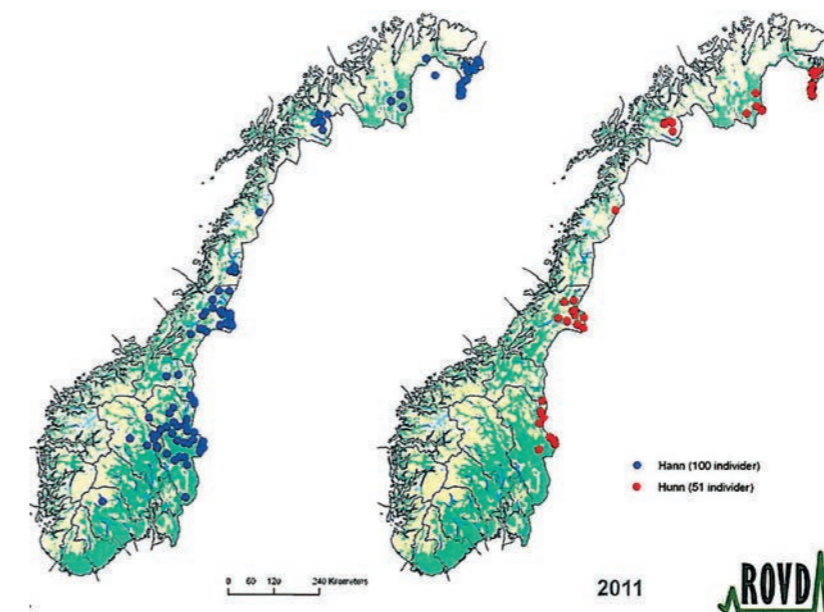

Foto: Arne Flor.

fra årets sporing vinteren 2011/2012 kommer 1. september i år.

Resultater av DNA-analyser av biologisk materiale fra artene er tilgjengelig i Rovbasen. Kilde: Rovdata. www.rovdata.no/

Påviste bjørner innenfor landets grenser i løpet av 2011 i henhold til DNA-analyse av ekskrementer.

Ny skandinavisk jerverapport

Rapporten viser at det i Norge ble registrert 58 jervkull i fjor, som var en nedgang på åtte kull sammenlignet med 2010. I Sverige ble det registrert 118 jervkull i fjor, mot 117 kull i 2010.

– Den skandinaviske jervestammen ble til sammen tilført 176 nye jervkull i fjor. Dette var noe færre kull enn i 2010, da det ble tilført til sammen minst 183 kull i Skandinavia, forteller Morten Kjørstad, leder i Rovdata.

Over bestandsmålene

Både i Norge og i Sverige er bestanden av jerv større enn den nasjonale målsettingen. I Norge er målsettingen at det skal fødes 39 kull med valper hvert år, og i Sverige er det et etappemål på 90 årlige jervkull.

Ut fra det totale antallet registrerte jervkull er den skandinaviske bestanden beregnet til å bestå av omkring 1.038 individer, hvorav 370 individer i Norge.

Felles rapporter

Dette er andre gang at overvåkingen av jerv i Norge og Sverige har satt sammen en felles statusrapport for arten i Skandinavia. I mange år har det blitt laget årlige statusrapporter for jerv i hvert land, men dataene har ikke blitt sammenstilt på denne måten før i 2010.

– Den skandinaviske jervebestanden lever hovedsakelig i fjellområdene mellom Norge og Sverige og individer forflytter seg uavhengig av landegrenser. Sammenstillingen av data gir oss et mer komplett bilde over bestanden i Skandinavia, sier Kjørstad.

Kartet viser registrerte jervkull i Skandinavia i 2011. Kart © Rovdata.

Alfadyrene blir borte

I Norge ble det både i 2010 og 2011 født tre ulvekull i helnorske revir. Nå viser DNA-analyser at ett alfadyr er borte i fire av de fem parene som fødte valpene.

Rovdata holder et tett øye med ulvebestanden i Norge gjennom sporing på snø og DNA-analyser av hår og ekskrementer. Nå viser overvåkingen at flere av de ynglende alfadyrene har forsvunnet de siste årene.

I 2010 fikk alfaparene i Slettås-reviret, Linnekleppen-reviret og Kynna-reviret valper. Kun foreldrepåret i Slettås er intakt. I 2011 fikk alfadyrene i Julussa-reviret, Aurskog-reviret og Slettås-reviret valper, og også her er det kun foreldrepåret i Slettås-reviret som fortsatt holder stand.

Ble borte

Tispa i Linnekleppen-reviret, som fikk ulvekull i Østfold i 2009 og 2010, er ikke påvist siden høsten 2010. I Kynna-reviret ble den finskrussiske faren til tre kull registrert siste gang i fjor vinter og DNA-analyser fra i vinter viser at tispa her nå har fått en ny partner av skandinavisk opprinnelse. I Julussa er det kommet inn en ny hann som stefar til fjorårets valpekull, mens det er påvist ei ny tispe i Aurskog og mor til valpekullet der er ikke påvist i vinter.

Trolig døde

Ifølge Morten Kjørstad, som er leder i Rovdata, er det uvanlig at det skjer et partnerbytte blant alfadyrene dersom begge er i live.

– Gjennom overvåkingen av ulv i Skandinavia over mange år har vi sett at alfadyr normalt holder sammen til en av partnerne dør. Tilsvarende kunnskap har vi også fra andre land med ulv. Mye tyder derfor på at de alfadyrene som vi ikke har funnet igjen over lengre tid, er døde, forklarer han.

Ukjent årsak

Det er så langt ikke funnet noen forklaring på hvor alfadyrene som ble borte i 2010 og 2011 har blitt av.

– De vanligste dødsårsakene hos ulv i Skandinavia er jakt og illegal avlving. Andre dødsårsaker er påkjørsler på vei og jernbane, sykdom, drukning og ulike

typer av skader, men det er for tidlig å fastslå hva som i det enkelte tilfellet er årsaken der disse ynglende ulvene har forsvunnet, sier Petter Wabakken, prosjektleder ved Høgskolen i Hedmark.

Viktige funn

At flere av de normalt stasjonære ulvene som har fått valper nå er borte er viktig informasjon for både bestandsovervåkingen og beslutnings-takere i landet.

– Ulver er sosiale dyr som lever i familiegupper, der både mor og far er viktige for å holde familien sammen. Dersom en av foreldrene dør vil det kunne redusere overlevelsen til valper, familieguppen kan bli splittet opp og revirgrensene kan bli endret, sier Wabakken.

En endring i grensene til et ulverevir kan for eksempel få stor innvirkning på forvaltningsmessige beslutninger.

– For overvåkingen vil alfadyr som blir borte i mange tilfeller føre til en intensivering av feltaktiviteten, for blant annet å kartlegge om det har skjedd nye pardannelser og om reviret er endret eller oppløst, forteller Kjørstad i Rovdata.

29–30 helnorske ulver

Så langt ble det i vinter observert 59 til 62 ulver på sporsnø i Norge. 29 eller 30 av disse ulvene har kun tilhold i Norge mens 30 til 32 av dem lever i revir på tvers av grensa mot Sverige.

Det er tidligere slått fast at det ble født tre ulvekull i helnorske revir innenfor forvaltningsområdet for ulv i Norge i fjor. Ulvekullene er dokumentert i revirene Slettås, Julussa og Aurskog. Stortingets bestandsmål på tre årlige ulvekull er derfor oppnådd.

Det er også påvist ulvekull i de tre revirene Rotna, Skugghøyden og Kynnefjäll som går på tvers av grensa mot Sverige. *Kilde: Rovdata.*

Effekten av bjørne-fellinger kan variere

Sju bjørner ble skutt i vår etter vedtak fattet av Direktoratet for naturforvaltning (DN). Effekten av disse fellingene på skadesituasjonen kommende beitesesong kan likevel variere mellom områdene. Direktoratet ba laboratoriet gjennomføre hurtige analyser av disse, slik at man før beitesesongen kan si noe om hvilke individer som ble felt. For seks av de sju bjørnene er analysene ferdig, og de viser at alle de felte bjørnene er kjent fra før, sier direktør Janne Sollie i DN.

Etter at DNA-overvåking av bjørn ble innført som en landsomfattende og enhetlig metodikk, har minst 278 ulike bjørner har vært innoom Norge på et eller annet tidspunkt. Alle bjørner som blir skutt, påkjørt eller av annen årsak er registrert som død blir også analysert. Disse analysene viser at 49, eller nesten hver femte av identifiserte bjørner, er døde.

– En beskatning av bestanden på dette nivået vil normalt føre til en betydelig bestandsnedgang. Med en målretting av tiltaket mot områder der man ikke ønsker ynglende bestander av bjørn, og ved å ha fokus på uttak av hannbjørner, kan man likevel beskatte såpass hardt i skadeområder uten at bestandsmålene trues på sikt, forklarer Sollie.

Rottegift i rovfugl

Klima- og forurensningsdirektoratet (Klif) har fått undersøkt innholdet av rottemidler i hubro, kongeørn, fiskeørn, vandrefalk og jaktfalk. Resultatene viste at leveren hos hver tredje kongeørn og hubro inneholdt så høye nivåer av rottegift at det kan ha skadelige effekter. Stoffene dreper rotter og mus ved å framkalle indre blødninger hos dyrene. Rovfugl og andre dyr kan skades ved å spise mus og rotter som har fått i seg rottegiften.

– De nye funnene bekrefter at det er behov for strengere krav til bruk av rottemidler, og det er vi i ferd med å gjennomføre. Alle rotte- og musemidler som skal brukes ute og inne, må godkjennes av Klif. Rottemidler godkjennes bare for bruk av profesjonelle, godkjente skadedyrbekjempere, forteller Ellen Hambro, direktør for Klif.

Ny avtale med Sverige

Dagens skandinaviske ulvestamme er relativt liten og isolert fra andre populasjoner. I følge Direktoratet for naturforvaltning er innvandrende ulver fra Finland og Russland viktige for å sikre fremtiden til ulvestammen i Skandinavia. Myndighetene har derfor blitt enige med Sverige om at tiltak er nødvendig for å bedre den genetiske situasjonen i ulvepopulasjonen. Konkret manifisteres dette gjennom at Direktoratet for naturforvaltning og Naturvårdsverket i Sverige i vår utarbeidet felles retningslinjer (se nedenfor) for forvaltning av genetisk verdifulle individer, slik som innvandrende ulver fra øst. Retningslinjene innebærer blant annet at fylkesmennene må tillegge slik genetisk status vekt ved vurdering av fellingstillatelser på ulv. Spørsmålet er imidlertid om dette er tilstrekkelig i og med at en slik vektlegging forutsetter at man faktisk vet hvor individene stammer fra før man gir fellingstillatelse, noe Foreningen Våre

Rovdyr har påtalt gjennom en årrekke. Retningslinjene synliggjør dette, men man er fort tilbake til gamle synder gjennom formuleringen:

Det kan ikke forutsettes at ethvert genetisk verdifullt individ i populasjonen kan identifiseres til enhver tid, for eksempel ved akutte skader på sau og tamrein på sommeren, eller i områder uten snødekke.

Sett fra FVRs ståsted betyr ikke dette annet enn at litt svinn blant to-tre millioner sauer og tamrein i fri natur har betydelig høyere prioritet hos miljøvernmyndighetene enn utrydningstruede ville arter, og at myndighetene fortsatt ikke mener det de sier – at innvandrende ulver fra Finland og Russland er så viktige for å sikre fremtiden til ulvestammen i Norge.

Felles retningslinjer for forvaltning av genetisk verdifulle ulveindivider

Direktoratet for naturforvaltning og Naturvårdsverket, 1. april 2012

Dagens skandinaviske ulvestamme er relativt liten og isolert fra andre populasjoner. Små populasjoner av dyr eller planter har økt risiko for å dø ut på grunn av genetiske forhold. Disse problemene blir større jo færre individer populasjonen består av, jo mer isolert populasjonen er og jo smalere genetisk base den har (antall grunnleggere av populasjonen). For alle disse tre faktorene har den skandinaviske ulvepopulasjonen dårlige forutsetninger, og det er derfor enighet mellom norske og svenske myndigheter om at tiltak er nødvendig for å bedre den genetiske situasjonen for den skandinaviske ulvepopulasjonen.

Definisjoner

Genetisk verdifulle individer kan inndeles i:

- naturlig innvandrende ulver fra østlige populasjoner
- flyttede innvandrende ulver fra østlige populasjoner
- innflyttede ulver fra østlige populasjoner
- identifiserte første generasjons avkom til ulver i de overnevnte kategorier

Aktuelle felles tiltak

Myndighetene skal, gjennom DNA-innsamling av ekskrementer og hår og videre analyser, så langt mulig søke å fastslå genetisk status for de individer som vurderes felt.

Felles overvåking av gaupe og jerv

Rovdata har invitert alle til å sende innspill til arbeidet som er i gang med å samordne overvåkingsmetodene for gaupe og jerv i Norge og Sverige.

Direktoratet for naturforvaltning og svenske Naturvårdsverket har i fellesskap nedsatt to arbeidsgrupper med medlemmer fra både Norge og Sverige. Gruppene jobber for å samordne og forbedre overvåkingen av gaupe og jerv i Skandinavia. På Rovdatas nettsider kan man finne relevante dokumenter fra dette arbeidet. Arbeidsgruppene ønsker å få høre fra alle som har en mening om hvordan overvåkingen/inventeringen av artene bør gjøres ved å sende innspill innen 1. august direkte gjennom Rovdatas nettsider www.rovdata.no.

Begrensninger

Det kan ikke forutsettes at ethvert genetisk verdifullt individ i populasjonen kan identifiseres til enhver tid, for eksempel ved akutte skader på sau og tamrein på sommeren, eller i områder uten snødekke. Skadegjørende individ bør likevel, så langt det er mulig, identifiseres for i størst mulig grad å fastslå genetisk status.

Genetisk status for individene skal tillegges betydelig vekt ved vurdering om felling/jakt. Dette er likevel ikke til hinder for felling av slike individer der de samlede kriteriene for felling er oppfylt, og der andre tiltak er vurdert og konsekvensene for den skandinaviske ulvepopulasjonen er drøftet. I de tilfeller der skadevolder er kjent gjennom merking med GPS-sender, skal begge lands myndigheter oppgi frekvens for bruk til skadefelling/skydds jakt ved behov.

Utsatte valper fra dyreparker

I de tilfeller utsatte valper fra svenske dyreparker registreres i Norge, skal svenske myndigheter straks informeres. *Kilde: Direktoratet for naturforvaltning.*

Biskop Fiskes besøk i Engerdal

Av Lars Johan Berge

Biskop Solveig Fiske har vært i Engerdal på visitas. Biskopens kirkelige budskap til folket er mer vern om sterkt statssubsidierte beitenæringer og mer nedskyting av de artene som hører til i naturen. Det er tydeligvis helt udiskutabelt for biskopen at Skaperverket er et verdinøytralt råstoff som mennesker fritt kan forføyge over. Like selvfølgelig er det for biskopen at det er de naturlige artene som må vike for en menneskelig bestemt driftsform i landbruket. Og selvsagt skal alt i naturen underordnes det enkelte menneskets behov til enhver tid.

Jeg undres ikke bare over biskopens fravær av skapelsesteologiske refleksjoner i synet på naturbruk, men også over mangel på refleksjon over hvordan moderne beitebruk har utviklet

seg og forandret seg i tidens løp. Den moderne driftsformen med frittgående sau er da virkelig ikke naturgitt, men skyldes utelukkende økonomiske hensyn.

Av en kirkelig leder på toppnivå hadde jeg faktisk forventet en mer innsiktsfull oppfatning av natur og biologisk mangfold – det som med et teologisk ord kalles Skaperverket. Det er på høy tid at den gamle oppfatningen om at naturen skal tilpasses menneskers behov til enhver tid forlates til fordel for en menneskelig tilpasning til naturen og en erkennelse av at vi selv er innfelt i naturen.

Nå har det helt siden 1980-årene pågått en internasjonal omvurdering av gamle antroposentriske oppfatninger og et oppgjør med herredømme- og erobringsholdningen til natur og arter og som biskopen

her tydeligvis målbærer. Denne nyorienteringen har bl.a. skjedd i regi av Kirkenes Verdensråd der Den norske kirke har vært involvert. Jeg finner ikke så mye som en ørliten flik av dette i biskopens budskap til folket i Engerdal.

Det burde være en biskoppelig oppgave å solidariser seg med Skaperverket og verne om den svake part som i dagens Norge ikke er høyt subsidierte sauebønder og reindriftsutøvere, men de truede og gudskapte arter som nå systematisk forfølges og skytes ned. Biskop Fiske derimot forsvarer og tviholder på en naturstridig driftsform som heter frittgående sau. Og for å verne om denne driftsformen er biskop Fiske villig til å støtte utryddelse av arter istedenfor driftsendring og bevaring av Skaperverket og dets arter.

Kirken og næringspolitikk

Av Paul Granberg

– Menneskers livsvilkår er kirkens sak, sier biskop Solveig Fiske etter mange reaksjoner på hennes utspill om rovdyr og sau. Javel, da må kirken innse at mennesket er en del av naturen og fullstendig avhengig av et funksjonelt naturgrunnlag, i stort og smått. Man må også innse at naturgrunnlaget er en begrenset ressurs som må deles på flere interesser, slik som vår lovgivning tilsier. Det innebærer bl.a. at den opprinnelige flora og fauna må gis plass til overlevelse. I prinsippet kan man godt si at kultur må gi plass for det som kulturen bygger på, ellers vil den ikke overleve i et langsiktig perspektiv. Det var dette man innså i 1981, da et enstemmig Storting vedtok prinsippet om at vi skal bevare store rovdyr i vår fauna.

Biskopen mener at rovdyrdebatten får slagside og at nyansene blir borte. Da handler det ikke bare om å utnytte beite, men også om hvordan beitet blir utnyttet. Skal naturgrunnlaget bevares må det gis rom for de arter som hører vår natur til og ikke ensidig de arter som mennesket har innført og holder som husdyr. At primærnæringsingen under dette velger en driftsform som gir et årlig totaltap på

omtrent en kvart million husdyr (hvorav en liten prosent skyldes rovdyr) skaper et etisk dilemma som rovviltforvaltningen i prinsippet ikke kan stilles til ansvar for.

Primærnæringsingen folk hevder at de ikke er «ensidig opptatt av å utrydde» rovdynene. Men det kontinuerlige kravet om ny rovdyrpolitikk skaper en stadig sterkere innskrenking av rovdynas livsrom og gir økende brutalitet for å få tatt livet av flest mulig. For eksempel foregår det utgraving av hi, der mordyr med små unger skånselsløst blir drept. Mordyr skytes med fullbårne unger i magen. Hjelpeløse dyr blir jaget i råttens vårsnø med motoriserte kjøretøy (både på bakken og fra lufta) og skytes uten at man vet om de har gjort eller kommer til å gjøre skade. Alt for å tilfredsstille primærnæringsingen krav.

Selv om mennesket er en del av naturen, er det utstyrt med egenskaper som på noen områder er andre skapninger overlegent. Det gir mennesket et fornuftmessig ansvar for ikke å ødelegge livsgrunnlaget for både seg selv og andre. Jeg trodde det var viktigere for kirken og biskopen enn snever næringspolitikk.

Faksimile fra Arbeidets Retts nettsider 8. mai 2012.

Biskop Solveig Fiskes syn på vår rovviltpolitikk

Av Helga Riekeles

Vi har i det siste kunnet lese om biskop Fiskes syn på vår rovviltpolitikk, hvor hun mener det blir tatt for lite hensyn til husdyr på beite og samenes reindrift.

Det er vedtatt at vi skal ha en viss minimumsbestand av rovdyr i vår fauna. Bestander som er så lave at de er mest til pynt, hva ulven angår.

Det er blitt en innarbeidet kultur i vårt land at sau skal slippes på beite i utmark så fort vinteren har sluppet taket og gresset gror. Begrep som kortreist mat og holde kulturlandskap åpent er populære utsagn for å opprettholde denne sedvanen. For bonden er det noenlunde lettjente penger, som kan tillate annen form for næringsvirksomhet åttåt. Men sau, slik våre raser er nå, er ekstremt sørbare dyr. Sau tatt av rovdyr er ikke noe trivelig syn om man er så «heldig» å finne restene etter at rovdyr har tatt for seg.

Saken har en side som massivt blir tiet i hjel: sau på utmarksbeite dør i hopetall uten at rovdyr har satt tennene i dem. Flåttangrep, ryggvelt (hvor sau med

dagens mangel på styrke i skjelett ikke makter å reise seg når de velter), drukning, beinbrudd med mer gjør at vel fem prosent av sau lider en pinefull død ute noen form for hjelp. «Man må regne med litt svin», sa bonden etter sauesanking da høsten satte inn og antall sau var lang færre enn da han slapp de om våren. Men når sau tas av rovdyr, er «gevinsten» det dobbelte av slaktervekten. Mattilsynet har lenge vurdert å sette en stopper for denne form for omsorgssvikt i dyreholdet. Men den norske bonden er seig og vil ha det som han er vant med! Ingen innblanding, takk! Uansett ny kunnskap! I Sverige er sau på utmarksbeite forbudt.

Men hvorfor skal vi ha rovdyr? Ja, hvorfor skal vi ha en intakt natur i balanse hvor rovdyr har en selvfølgelig plass? Sverige ser seg råd til å ha det flerdobbelte antall bjørn og ulv. Andre land nedover i Europa, som blant annet lille Latvia, har flere hundre ulv og flere tusen sau på beite. NB! – med vern!

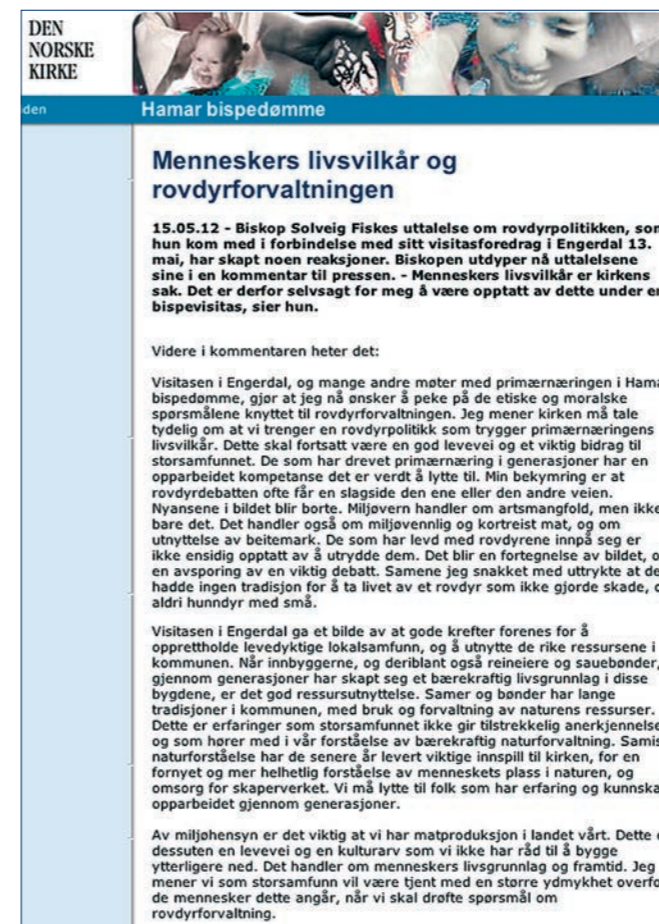
Store summer er nå avsatt til strømførende gjerder, med godt resultat der dette benyttes. Det blir stadig fremmet forslag om bedre

vern av husdyr på utmarksbeite som dette å ha vokterhund, lama, gjetere – som dårlig blir mottatt av saueneieringen.

Vi som jobber med å forsvare rovdyns rett til å leve også i vårt land har blitt møtt med truende telefoner, oppskårne dekk og drapstrusler. Hva er det med oss nordmenn? Vi jakter rovdyr fra helikopter, graver jerveunger ut av hiet og dreper dem, så mora. Vi skal nå tillate å skyte bjørn i det dyret forlater vinterhiet og enda er svak etter vinterfasten. Saueneieringen gir penger i kassen, mens dyrene blir stablet sammen i etasjer i slakdebilen og fraktet milevis til sin lite hyggelige avslutning på livet.

Hva slags syn har vi på dyr generelt? Burde ikke kirkens talsmenn stått fram i første rekke for å forsvare alt liv? Har vi rett til å fare fram som om vi er enehersker på jorden og natur og dyreliv utelukkende er til for oss?

«Ærefrykt for livet» er en oppfordring fra Albert Schweitzer som mer enn noen gang burde prekes fra kirkens talsmenn.

Faksimile fra Den norske kirkes nettsider 15. mai 2012

Lysere for vandrefalken

Utbredelsen av vandrefalk gikk kraftig tilbake i Norge og de andre nordiske landene fra 1950-tallet. Arten var nær utryddelse. Hovedårsaken var landbrukets anvendelse av miljøgiften DDT mot insekter. Spredning av giften i næringskjeden rammet vandrefalken både i sine leveområder her til lands og på overvintringsområdene i det sørvestlige Europa. Rovfugler befinner seg i toppen av næringskjeden og blir utsatt for miljøgifter gjennom å spise byttedyr. Som en konsekvens av de høye konsentrasjonene av DDT og andre miljøgifter i naturen, la vandrefalken egg med tynnere og skjørere skall. Dette førte ofte til at eggene ble ruget i stykker og overlevelsen av fugleunger sank dramatisk. I 1970-årene ble det forbudt i å bruke DDT i en rekke land i verden, Norge inkludert. Mindre bruk av miljøgifter har hatt mye å si for at bestandene av rovfuglene igjen øker. Artsfrender som hønsehauk, spurvehauk, tårnfalk og dvergfalk er også mindre påvirket av de «klassiske» miljøgiftene som DDT og PCB. Hubrobstanden ser imidlertid ut til å ha gått kraftig tilbake over hele landet. Enkelte hubroegg har hatt svært høye miljøgiftnivåer, men fordi materialet er for lite er det vanskelig å si noe om betydningen av disse målingene. Kilde: DN/NINA.

Kongeørnkamp med dødelig utgang

Den skadede kongeørnhunnen klarte bare å flakse noen meter bortover isen før den seg sammen igjen på grunn av utmattelse. Foto: Geir Høitomt.

I denne artikkelen beskrives et funn av en skadet kongeørn hvor nærmere undersøkelse avslørte hvilke skader nærkamp mellom to kraftfulle rovfugler kan avstedkomme

Av Roar Solheim og Geir Høitomt

Som oppsynsmann og ansatt i Statens Naturoppsyn (SNO) foretok Geir Høitomt en oppsynstur i Vassfaret den 25. februar 2012. Formålet var å avdekke eventuell ulovlig kjøring med snøscooter. Turen gikk inn fra Hedalen langs en skogsbilvei som går til Nevlingdammen. Omkring kl. 09.50 ble en voksen kongeørn oppdaget på isen ute på Aurdalsfjorden. Ved siden av denne fuglen lå noe som ble oppfattet å kunne være et byttedyr eller et kadaver. Etter noen minutter ankom en annen kongeørn, som så ut til å være en ungfugl. Denne fuglen fløy lavt over den sittende kongeørnen, men den landet ikke. Den voksne kongeørnen ute på isen ble betraktet omkring en halv time, til den fløy

vekk omkring kl. 10.20. Hele tiden satt den omkring 2 meter unna det antatte byttedyret/kadaveret, men den nærmet seg ikke dette.

Nærmere undersøkelse etter at kongeørnen fløy vekk, avslørte at det var en tredje kongeørn som lå på isen. Denne fuglen lå med utstrakt hode, og så ved første øyekast ut til å være død. På kloss hold løftet den imidlertid på hodet og baksset seg et par meter bortover isen. Den satt oppreist noen få sekunder før den seg sammen igjen. Det rant blod fra fuglens nebb, og den virket svært avkreftet og skadet på høyre side av bakkroppen. Et ullteppe ble hentet i bilen og lagt over fuglen for å roe den ned og for å kunne undersøke den nærmere. Den lå

hele tiden med hodet nede på snøen, med blod dryppende fra nebbet. Ved nærmere undersøkelse virket det også som at det var knokkelbrudd i høyre bein. Det var også et åpent, blødende sår ved roten av foten. Fuglens tilstand ble bedømt som så dårlig at den ble avlivet med et kraftig slag mot bakhodet. Det var ingen spor på snøen etter mennesker, eller etter noen kamp med andre fugler eller pattedyr.

Fylkesmannen i Oppland ble kontaktet senere samme dag og forelagt det inntrufne. Helge Grønlien ble også kontaktet, siden han har lang erfaring med håndtering av skadede rovfugler. Skaden på fuglen ga mistanke om at det kunne dreie seg om

en skuddskade. Det var derfor viktig for SNO å få undersøkt kongeørnen nærmere for å klarlegge om den hadde blitt utsatt for faunakriminelle handlinger. Fuglen ble lagt i fryseboks omkring kl. 20 den 25.2. og overlevert Helge Grønlien på ettermiddagen søndag 26.2.

Mandag 27.2. ble kongeørnen røntgen-fotografert for å avdekke om det satt hagl eller andre kulerester i kroppen på fuglen. Det gjorde det ikke, men siden skaden på bakkroppen også kunne mistenkes å være forårsaket av et kuletreff, ønsket SNO en obduksjon og nærmere undersøkelse av fuglen. Helge Grønlien ringte da til Roar Solheim som har lang erfaring med obduk-

sjon og skadevurdering på fugler som sakkyndig i et tyvetalls faunakrimsaker. Kongeørnen ble pakket og sendt som hastepakke samme dag, og den ble mottatt ved Agder naturmuseum på morgenen tirsdag 28.2.

Kongeørnen var helt opptint da den ble levert på tirsdag morgen. Den ble først veid, målt, fotografert og undersøkt utvendig for å klarlegge synlige skader. På ryggsiden og siden av kroppen ved høyre lår var det tydelig hull med blodutredelser, og ved første øyekast kunne dette absolutt minne om en skuddskade fra et kulevåpen. Men det var ikke noe synlig utgangshull, og heller ikke fjær som var revet med inn i hullet. Dette er typisk for skuddskader, hvor kula trekker med seg pels eller fjær inn i inngangssåret. I tillegg sprenger som regel en kule et større hull ved utslaget i kroppen, slik at en så godt som aldri er i tvil om årsaken til skaden. Mistanken falt derfor raskt på at dette trolig dreide seg om kloskade fra en annen kongeørn. Videre fång bekreftet dette.

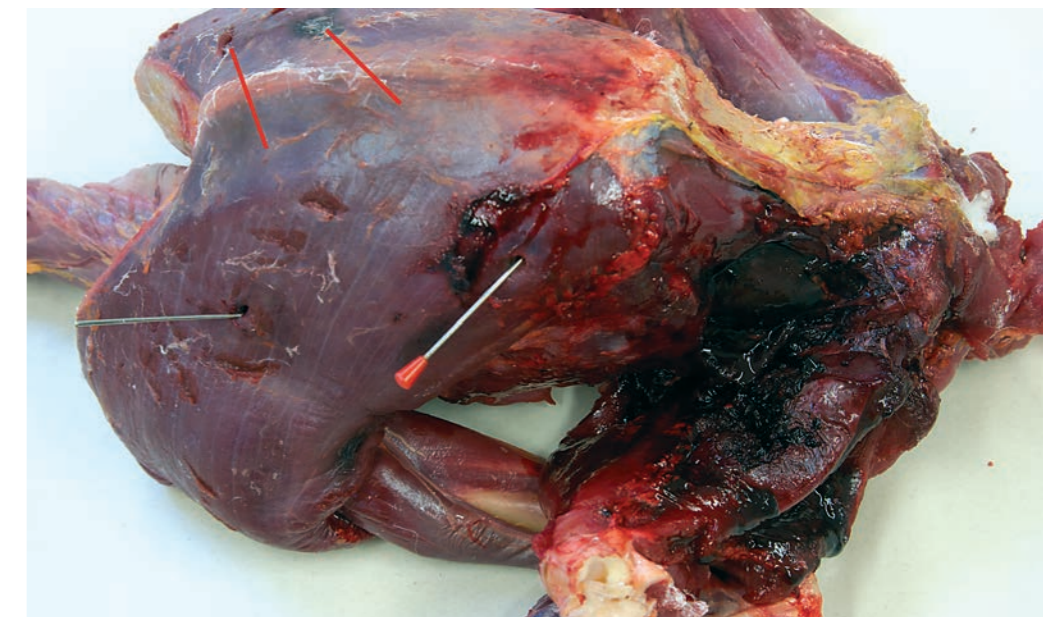
På høyre side av brystet hadde fuglen to synlige kloinnstikk, men disse sårene hadde ikke fersk blødning, og de var forholdsvis grunne stikksår i selve muskelen. Skaden ved høyre lår viste seg imidlertid langt mer alvorlig enn ved første øyekast. Innsiden av lår-muskelen var halvveis revet over i hele sin bredde, med kraftige blødninger. I tillegg var den minste lårknokkelen brukket tvers av like under toppen av leddkula.

Mot buken var det store, mørkerøde blodlevringer, og da dette ble fjernet var det tydelig at en ørnklo også hadde trengt inn gjennom bukkinna. Organene innenfor stikksåret var grønne og misfargede. Dette klostykket så ut til å ha forårsaket infeksjon i fuglens indre organer.

Slik skadene fortonet seg så det følges ut til at denne kongeørnen hadde vært i slåsskamp med en annen kongeørn, og at denne kampen måtte ha skjedd flere dager før fuglen ble funnet. Skadene i brystmuskelen var så ubetydelige at de ikke ville ha hindret fuglen i å lette og stikke av da den ble funnet, dersom de hadde vært ferske. Selv ikke kloinnstikket i bukhalen og skadene i høyre lår ville ha hindret fuglen i å ta til vingene dersom skaden hadde oppstått kort tid før fuglen ble funnet. Denne tolkningen er også i samsvar med mangelen på spor etter noen form for kamp i snøen rundt fuglen.

Kongeørnen veide 5,26 kg. Den hadde god muskelmasse, men for øvrig lite fett på kroppen. Gumpkjertelen ved stjertrota var forholdsvis liten, så denne fuglen var verken overfôret eller sultefôret. Kroppen var helt tom, så det var flere dager siden fuglen hadde spist. Vingelengden var 66 cm, stjertlengden 35,2 cm og vingspennet ble målt til 218,5 cm. Obduksjon bekreftet at en kjønnsvurdering til hunn basert på vekt og størrelse, var riktig. Fuglen hadde noen få vingefjær med hvite innfan, men disse fjærene hadde også markant flekkmønster i ytre del lik voksenfuglens flekkmønstrede vingefjær. Vi sendte bilder av fuglen til

Den skinnløse kongeørnskrotten avslørte hvilke skader ørna var påført. To nåler og to røde piler angir kloinnstikk i brystet. Blødningene på innsiden av låret og i bukhalen viser hvor de dødelige sårskadene var. Foto: Roar Solheim.

Kongeørner kan slåss, tilsynelatende voldsomt, selv ved et kadaver som her, men slike dueller er neppe dødelige. Territoriekamper er imidlertid en langt mer alvorlig affære. Foto: Pål Martin Grønlien.

svenske Martin Tjärnberg, som har lang erfaring med kongeørnens draktutvikling. Han mener at fuglen er i sin femte eller sjette drakt, det vil si at den er i sitt sjette eller sjuende kalenderår (M. Tjärnberg pers. medd.).

Selv om kongeørner kan slåss seg imellom på og ved et kadaver, vil de neppe være

så pågående i en slik situasjon at de blir påført livstruende skader. Den mest sannsynlige forklaringen til sårskadene, er derfor at kongeørnen har slåss med en annen hunnfugl. I kampen har denne ørnen blitt påført så store skader at den ville ha omkommet av disse dersom den ikke hadde blitt avlivet av mennesker.

Selve slåsskampen har foregått flere dager før fuglen ble funnet, og den kan ha foregått langt fra der fuglen ble funnet. Den passive holdningen til voksenfuglen som satt på isen tyder i alle fall på at det ikke er den fuglen som har vært skadevolderen. Det er mulig at den skadde var den territorieholdende hunnfuglen, og at det var hennes make som satt ved siden av henne på isen. Den yngre fuglen som fløy over de to ørnene ved begynnelsen av observasjonen, kan ha vært den utfordrende hunnfuglen. Hvis dette er riktig tolkning, betyr det samtidig at den døde hunnfuglen kun har vært territorieholder i en eller noen få sesonger, siden hun selv bare var høyst seks år gammel.

I slike territoriekamper er det territorieholderne som har mest å miste ved å tape

Et åpent, blødende sår på høyre side av ryggen over låret vakte mistanke om at ørnen kunne være påskutt. Foto: Roar Solheim.

kampen. Utfordreren har ennå ikke et territorium å miste, og vil lettere kunne gi seg for å unngå skader. I en undersøkelse av islom i Nord-Amerika endte en tredjedel av alle territorieovertagelser med at territorieholderen ble drept i kampens hete (Piper mfl. 2011). Forfatterne konkluderer med at dette er fordi territorieholderne har mest å tape, og derfor er villige til å slåss inntil døden. Blant havørner i Norge er det dokumentert at territoriekamper mellom hunnfugler er en viktig dødsårsak for voksne ørner.

Denne hendelsen viser også tydelig at det foregår en naturlig bestandsregulering hos rovfugler som kongeørn. Dette bør de ivrigste forkjemperne for jakt og felling av kongeørn merke seg. Det er ingen grunn til at man skal begynne å skyte kongeørn for å regulere en bestand – det klarer fuglene fint på egen hånd.

Kongeørnen ble skinnlagt ferdig samme dag som den ble mottatt, og skinnnet er

innregistrert i Agder naturmuseums vitenskapelige samlinger med journalnummer ANM 2276.

Referanse

Piper, W., J. Mager & C. Walcott: Marking loons, making progress. *American Scientist* 99: 220-227.

Venstre vinge av kongeørna utspilt. Her er det ingen typiske ungfuglfjær tilbake. Foto: Roar Solheim.

Trekantdramaet på isen. Kanskje er det ungfuglen som flyr over som var utfordreren, mens hannen sitter på isen og våker over sin døende make? Foto: Geir Høitomt.

Vandrefalk i Sørøst-Norge

Resultater fra kartlegging og overvåking av hekkeplasser i fem fylker i 2011

Av Odd Frydenlund Steen

Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge ble etablert i 1988 og gjennomførte i 2011 sin 24. feltsesong med kartlegging og overvåking av hekkende vandrefalk. Undersøkte fylker i 2011 var Akershus, Aust-Agder, Buskerud, Telemark og Vestfold. Det ble ikke gjennomført noen feltaktivitet i fylkene Hedmark, Oppland og Østfold. Etter en stor bestandsvekst fra 2009 til 2010 registrerte vi at bestanden noe overraskende gikk tilbake i 2011. Gjennomsnittlig ungeproduksjon endret seg imidlertid lite. Vi antar bestandsnedgangen kan ha en viss sammenheng med klimatiske forhold etter som vinteren 2010/11 var preget av usedvanlig langvarig kulde i store deler av Europa. Selv om det var uvanlig mye

nedbør i vårt undersøkelsesområde våren og sommeren 2011 gikk ikke gjennomsnittlig ungeproduksjon ned mer enn det som er naturlig variasjon fra år til år.

Innledning

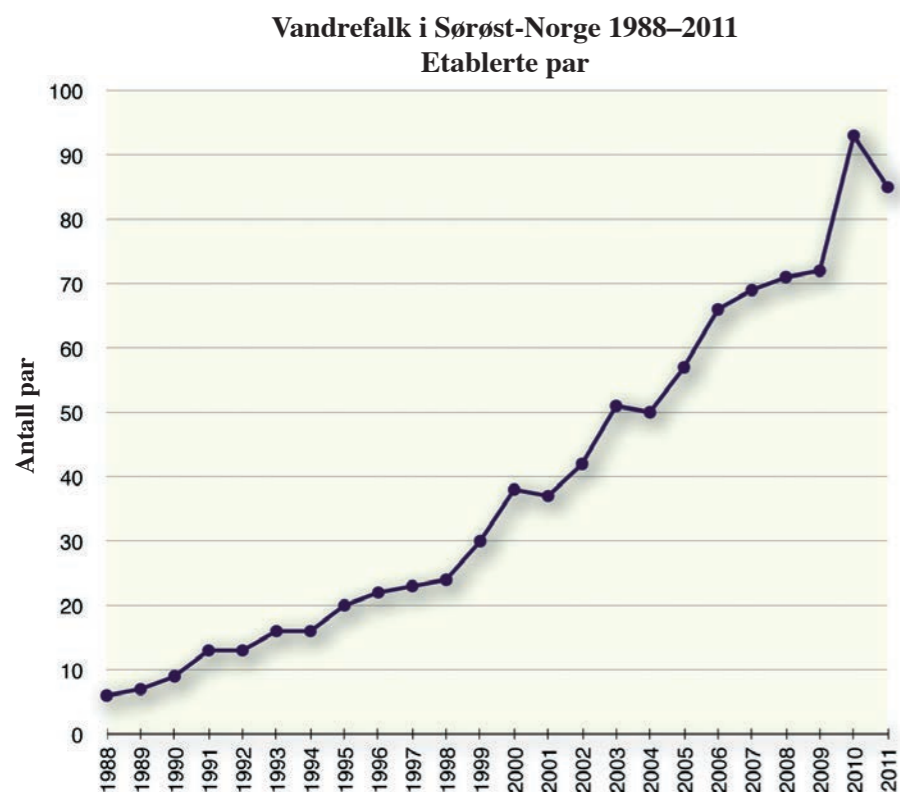
Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge sorterer som et eget prosjekt under *Rovfuglgruppa i Buskerud, Telemark og Vestfold* som er en frittstående faggruppe som ikke er tilsluttet noen miljøorganisasjoner. Da dette prosjektet ble etablert i 1988 var det primære undersøkelsesområdet omfattet av fylkene Akershus (inkludert Oslo), Buskerud, Vestfold, Telemark og Østfold. Noen år seinere, etter som interessen for

vandrefalken økte i de ornitologiske miljøene, ble feltarbeidet utvidet til å omfatte fylkene Aust-Agder, Hedmark og Oppland. Fram til dags dato har kartlegging og overvåking av reirplasser pågått kontinuerlig i disse fylkene.

Prosjektet kunne notere sin 24. feltsesong med kartlegging og overvåking av vandrefalk i 2011, og selv om arbeidet er tonet noe ned de siste årene er prosjektet høyst oppegående. I løpet av alle disse årene er det blant annet opparbeidet stor kunnskap om vandrefalkens bestandsutvikling, populasjonsdynamikk, hekkebiologi, reproduksjon, næringsøkologi, trekk og overvintring. Våre resultater er formidlet til forvaltningsmyndigheter og interesserte lesere gjennom utallige årsrapporter og fagartikler.

Vandrefalk ble tatt ut av rødlista til Artsdatabanken i november 2010, etter som den ble nedgradert fra rødlistekategorien NT (nær truet) til kategorien LC (livskraftig bestand) (Kålås mfl. 2006, 2010). På tross av dette mener vi at det er viktig å ha fortsatt fokus på artens videre utvikling. Vandrefalken ble nesten utryddet på den nordlige halvkule i løpet av 1950- og 1960-tallet på grunn av uvetting bruk av pesticider (Hickey 1969, Lindberg 1977, Ratcliffe 1967, 1970, 1980, Cade mfl. 1988). Som toppredator er den derfor et viktig miljøbarometer som raskt kan gi oss kunnskap om tilstanden i naturmiljøet. Vandrefalken bør derfor fortsatt ha forvaltningsmessig prioritet med hensyn til overvåking av bestanden.

Fig. 1. Vandrefalkens bestandsutvikling (etablerte par) i Sørøst-Norge i perioden 1988–2011.

To-årig vandrefalk (hunn)
med opprinnelse i Sverige
på hekkeplass i Østfold.
Foto: Bjørn A. Bjerke.

Voksen vandrefalk hviler i favorittfurua i hekkeberget. Foto: Bjørn A. Bjerke.

Målsetting og feltmetode

Gjennom mange år har prosjektets hovedmålsetting vært å *kartlegge bestand*, overvåke hekkende par og følge *bestandsutviklingen*. Det har i tillegg vært stort fokus på å registrere *ungeproduksjon* på hekkeplassene. Dette har også vært hovedfokuset i 2011. En god del ressurser er imidlertid også lagt ned på søk etter nye etableringer, men med mange kjente lokaliteter å følge opp er det begrenset hvor mange potensielle lokaliteter det blir tid til å kontrollere. Våre registreringer på hekkeplassene foretas på god avstand fra hekkebergene, og det brukes gode kikkerter og teleskop med zoom for å kunne gjøre mest mulig detaljerte observasjoner. Observasjonsavstanden er oftest fra 300 til 700 meter.

Feltarbeidet foregår i perioden mars til august og følger i grove trekk framgangsmåten beskrevet av Hardey mfl. (2009). Kontroll av kjente lokaliteter starter allerede tidlig i mars, da vi erfarings-

messig vet at de første falkene er tilbake på hekkeplassene sine på denne tiden. I de aller fleste tilfeller vil vi ha konstatert om det er par på lokalitetene i løpet av denne måneden. Fram til første halvdel av april vil det vanligvis være en del aktivitet av falkene på lokalitetene, som for eksempel fremvisningsflukt, bytteoverlevering, parring og tiggelyder som avslører om lokaliteten er besatt av par.

I løpet av april starter selve hekkingen. Innen 20.–25. april har de fleste par lagt egg. Når dette har skjedd blir det atskillig mer stille på hekkeplassene. Det kan gå timer mellom hver gang det skjer noe som involverer begge hekkefuglene. Oftest ser man bare ett individ som sitter stille i hekkeberget. Det kan derfor være en tålmodighetsprøve å få konstatert om paret ruger. Etter klekking derimot – vanligvis i slutten av mai – blir vandrefalkene mer synlige igjen. I siste halvdel av ungenes reirtid (ca. 40 dager) er aktiviteten størst og falkene vanligvis enklest å oppdage.

Etter at ungene har blitt flygedyktige vil det være stor aktivitet på lokalitetene, og i denne tiden er det spesielt gunstig å foreta registreringer av ungeproduksjonen. Uten noe lengre opphold på lokalitetene vil det imidlertid være muligheter for å overse unger, og jo lengre ut i sesongen registreringene foretas desto større er risikoen for å overse unger (unger kan forlate oppvekstlokaliteten allerede 3 uker etter flygedyktighet). Den beste perioden for registrering av antall unger etter denne metoden er derfor (forutsatt hekkestart fra medio april) i tidsrommet fra juni/juli til medio august.

Det blir benyttet et rapporteringsskjema ved lokalitetsbesøkene, der observasjoner blir notert. Ut fra disse blir det utarbeidet fortløpende fylkesvise oversikter for arbeidets status. Oversiktene er viktige for vår egen videre koordinering av arbeidet slik at alle lokaliteter blir best mulig undersøkt. Rapportene danner videre grunnlaget for oppsummering og rapportering etter at hekkesesongen er over.

Det er tidligere år ringmerket et betydelig antall reirunger i prosjektområdet, mens dette arbeidet er tonet kraftig ned de siste årene. I 2011 har det bare blitt ringmerket i Aust-Agder. Ved ringmerking er det benyttet fargede ringer for å kunne identifisere individene seinere dersom de etablerer seg på en hekkeplass.

Resultater

Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge har fulgt bestandsutviklingen siden 1988 i det primære undersøkelsesområdet, og siden først på 1990-tallet i nabofylkene Aust-Agder, Hedmark og Oppland. De siste årene har det imidlertid vært nødvendig, først og fremst av mannskapsmessige årsaker, men også på grunn av arbeid med andre fjærkledd predatorer og litt av økonomiske årsaker, å senke ambisjonsnivået noe når det gjelder arbeidet med vandrefalk. Etter hvert som bestanden av vandrefalk har økt har interessen blant mange ornitologer avtatt og det er ikke alle som har like god anledning til å kjøre flere tusen kilometer år etter år for å følge artens utvikling. Selv om enkelte fylkesmenn fortsatt støtter vårt arbeid er dette arbeidet ikke særlig gunstig reint økonomisk.

Vi hadde som målsetting å gjennomføre full oppfølging i fylkene Oslo og Akershus, Aust-Agder, Buskerud, Oppland, Telemark og Vestfold i 2011. Søknad om støtte til oppfølging av bestanden i Oppland ble imidlertid avslått av Fylkesmannen. Oppland er et stort fylke, med store avstander og mange lokaliteter å kontrollere flere ganger i løpet av hekkesesongen. Derfor førte avslaget til at vi valgte å prioritere bort oppfølging i dette fylket i 2011. Siste fylkesdekkende kartlegging i Oppland ble gjennomført i 2010 (Steen mfl. 2010).

I Buskerud gjennomførte Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge kontroll gjennom hekkesesongen med et på forhånd definert antall lokaliteter. Dette ble avtalt med rovfuglgruppa under Naturvernforbundet i Buskerud som tok ansvaret for gjenværende lokaliteter. Denne gruppa gjennomførte likevel full fylkesdekkende oppfølging av alle kjente lokaliteter. Det har derfor foregått betydelig dobbeltarbeid i Buskerud.

I Telemark måtte vi innse at det ikke ble mulig for begrensede mannskapsressurser å gjennomføre full fylkesdekkende oppfølging. Når det gjelder Hedmark og

Eksempel på hekkeberg for vandrefalk i skogsterreng, Akershus fylke. Foto: Yngve Kvebæk.

Østfold hadde prosjektet ingen planlagte feltaktiviteter for disse fylkene i 2011. Vi har imidlertid hentet inn opplysninger fra disse fylkene for å ha en viss oversikt over situasjonen (spesielt viktig med Østfold som inngår som ett av de primære undersøkelsesfylkene). Derfor ble det i 2011 gjennomført full oppfølging i de tre fylkene Oslo og Akershus, Aust-Agder og Vestfold, mens vår oppfølging av hekkeplasser i Buskerud omfattet deler av fylket og for Telemark ble det gjennomført en bort i mot fylkesdekkende kartlegging. En egen rapport er således utarbeidet for fylkesmennene i Oslo og Akershus, Aust-Agder og Vestfold (Steen 2012), som denne artikkelen i utgangspunktet er bygd videre på.

Etter mange år med kartlegging og overvåking av vandrefalk i Sørøst-Norge har vi vurdert det slik at det ikke er nødvendig med årlig full oppfølging i hvert fylke. Det er imidlertid faglig ønskelig å gjennomføre nettopp det, men det er også faglig godt nok å kartlegge bestanden i noen utvalgte fylker hvert år. Derfor kan det gå flere år mellom hver gang enkelte fylker får full oppfølging. I enkelte fylker ligger det imidlertid godt til rette for en årlig, full oppfølging. Vestfold er et godt eksempel på et slikt fylke.

Etter en kald vinter 2010/11 ble det en fin vår, spesielt i april var det nedbørsfattig og varmere enn normalt. Dette var utvilsomt gunstig for vandrefalkene som vanligvis legger sine eggkull i denne måneden. Utover i sesongen ble det imidlertid store endringer i været, med mye nedbør og relativt lav temperatur. Særlig mye nedbør var det i juni. Basert på observasjoner fra værstasjonene var nedbøren som helhet 130 % av normalen i 2011 (våtest siden 1900). Buskerud og Oppland var blant de

fylker som fikk mest nedbør med 150–175 % av normalen for året (Meteorologisk institutt 2012). Det er gode grunner til å anta at dette har fått konsekvenser for en del av de vandrefalkparene som startet hekking i 2011.

I det etterfølgende gis det en kort gjennomgang av aktivitet og resultater for det enkelte fylke i 2011.

Akershus

Den gode nyheten for Akershus i 2011 var at det endelig ble påvist tre nye etableringer av vandrefalk. Dette skyldes god innsats fra flere aktive feltmedarbeidere som har oppsøkt potensielle lokaliteter. Siste økning hos vandrefalk kom i 2009 da et par ble funnet i Sørum kommune. De nye parene i 2011 ble funnet (lokalitet A–5) i Rælingen kommune, i Asker kommune (lokalitet A–6) og i Aurskog-Høland kommune (lokalitet A–7).

Det som er svært interessant med dette er at lokaliteten i Rælingen kommune er omtalt i Yngvar Hagens bok *Rovfuglene og viltpleien* fra 1952 som en gammel hekkeplass for vandrefalk. Under kapitlet om *Vandrefalkens forekomst og vandringer* (s. 108–109) skriver han dette: «*Ofte kan den ha sine egentlige jaktfelter meget langt fra redeplassen. Således driver vandrefalker som er bosatt inne på Lørenskog i Østmarka, regelmessig jakt på duene i Oslo by. Avstanden er i dette tilfelle 12–13 kilometer*» (Hagen 1952). I 2011, etter kanskje mer enn 60 års fravær, var vandrefalken endelig tilbake på denne hekkeplassen som bærer et navn karakteristisk for arten.

Med vår kjennskap til vandrefalkens preferanse for litt store hekkeberg, spesielt under de 10–15 første årene av artens

reetableringen på Østlandet, er det verdt å merke seg at vandrefalk nå etablerer seg som hekkefugl i små berg. Og ikke bare etter hovedvassdrag, men gjerne et godt stykke unna disse i det som må betraktes som skogsterreng. Flere slike hekkefunn de siste årene har vist oss hvor viktig det nå er å undersøke selv de minste bergene, steder som tradisjonelt ikke har vært forbundet med forekomst. For å være sikker på at færrest mulig nye etableringer overses, blir også slike steder nå besøkt slik at våre resultater i størst mulig grad gjenspeiler artens reelle bestandsutvikling.

Den nye lokaliteten i Asker kommune har også blitt omtalt som en gammel hekkeplass i forbindelse med våre undersøkelser omkring tidligere tiders hekkeplasser for arten. Vi er imidlertid ikke sikre på

hvor lenge det har hekket vandrefalk på dette stedet i forhold til det store populasjonskrasjet på 1950-tallet. Trolig var det vandrefalk her på 1950-tallet. Stedet må kunne betraktes som et mer klassisk eksempel på hekkeberg for vandrefalk. Det er vidstrakt og temmelig høyt med god oversikt over omkringliggende områder (godt utgangspunkt for jakt og revirforsvar). For hekkefunnet i Aurskog-Høland kommune, som ligger i skogsterreng, kjenner vi ikke til tidligere opplysninger om tilhold av vandrefalk. Reirhylla ligger for øvrig kun noen få meter fra fylkesgrensa til Østfold.

Når det gjelder de andre, tidligere og siste årenes fire kjente hekkeplasser for vandrefalk i Akershus, så kunne vi konstatere etablering av par på lokalitet A-1 (Eidsvoll

Hekkehylle for vandrefalk i Akershus. Legg merke til beinrester fra byttedyr. Foto: Yngve Kvebæk.

kommune), lokalitet A-3 (Bærum kommune og A-4 (Sørum kommune). I tillegg ble det registrert et individ på lokalitet A-2 (Frogn kommune) i siste halvdel av august. Vi registrerte fire sikre og ett antatt hekkeforsøk. Fire par lyktes med å få fram flygedyktige unger, til sammen ni unger.

Aust-Agder

Arbeidet med vandrefalk i Aust-Agder har som tidligere år i sin helhet blitt utført av et fast antall personer. Av 21 kjente lokaliteter, herav en ny lokalitet av året, ble samtlige kontrollert i løpet av sesongen. Det ble registrert aktivitet av vandrefalk på 19 lokaliteter. På alle disse ble det observert par. Når det gjelder hekkeaktivitet ble dette sikkert registrert ved 13 lokaliteter, mens det var sannsynlig hekking på ytterligere en lokalitet. Tre par mislyktes med sitt hekkeforsøk. På fem lokaliteter var det ikke mulig å finne sikkert ut hva som var status.

Ut fra disse observasjonene på lokalitetene kunne vi med sikkerhet konstatere vellykket hekking på 10 lokaliteter, med til sammen 23 flygedyktige unger. Som tidligere år ble det gjennomført ringmerking på noen av hekkeplassene. Totalt ble det ringmerket sju kull med 17 unger. Ungene fikk rød nummerring på høyre bein (eloksert Stavanger museum ring) og blå/rød koding på venstre bein. Med disse tallene ble ungeproduksjonen i dette fylket 2,30 unger/vellykket hekking (N=10), 1,77 unger/hekkeforsøk (N=13) og 1,21 unger/etablert par (N=19).

Buskerud

Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge fulgte opp 26 lokaliteter (av 61 kjente pr. 2010) gjennom hekkesesongen med hensyn på etablering, hekkeaktivitet og ungeproduksjon i Buskerud i 2011. Disse er fordelt på 11 kommuner, hovedsaklig i nedre og midtre deler av fylket. Det ble i tillegg foretatt registreringer av aktivitet tidlig i sesongen på ytterligere 14 lokaliteter som ikke ble fulgt opp videre utover i sesongen.

Våre registreringer på de 26 lokalitetene som dannet utgangspunktet for vår del av jobben med kartlegging og overvåking i Buskerud i 2011 viser at det ble observert vandrefalk på 18 lokaliteter, hvorav par på 16 lokaliteter. Dette var overraskende få i forhold

Hekkeberg over innsjø i Aust-Agder. Foto: Leif Gunleifsen.

Hekkeberg i Vestfold. Foto: Terje V. Sørensen.

til det vi hadde forventet. Det ble konstatert hekking på bare 10 lokaliteter og på en lokalitet ble det ikke avklart sikkert om det var hekkeforsøk eller ikke. Det kan ha vært det vi kaller lureruging på denne lokaliteten, det vil si at hunnen lå i rugegropa uten å ha lagt egg som ble ruget. Ni hekkinger forløp vellykket, mens en mislyktes, trolig under klekkingen. Til sammen ble det konstatert 19 flygedyktige unger. Dette gir en ungeproduksjon på 2,11 unger/vellykket hekking (N=9), 1,9 unger/hekkeforsøk (N=10) og 1,19 unger/etablert par (N=16).

Den fylkesdekkende undersøkelsen til Naturvernforbundet i Buskerud angir en nedgang i antall registrerte par i 2011 i forhold til året før (Gunnarsen 2012). I 2010 var det etablert 51 par (Steen 2011). Det ble påvist 40 par og enslig individ på fem lokaliteter. I alt ble det konstatert 23 vellykkede hekkinger med til sammen 53 flygedyktige unger. Dette gir en gjennomsnittlig ungeproduksjon på 2,30 unger/vellykket hekking (N=23), 1,39 unger/hekkeforsøk (N=38; konstaterte og sannsynlige) og 1,33 unger/etablert par (N=40).

Telemark

Når det gjelder oppfølgingen i Telemark ble 31 av 34 kjente lokaliteter (pr. 31.12.2010) kontrollert. I tillegg ble det foretatt kontroll på en del potensielle lokaliteter, som førte til tre nye funn av etablerte par, ett i hver av kommunene Porsgrunn, Seljord og Siljan. Pr. 2011 kjenner vi dermed 37 lokaliteter som det har vært vandrefalk på ett eller flere år i Telemark siden 1981. Oppfølgingen i Telemark i 2011 har ikke omfattet besøk til alle lokalitetene tidlig i sesongen. Tidlige etableringer med eventuelle mislykkede hekkeforsøk kan derfor ha gått tapt for oss.

Den nye lokaliteten i Siljan kommune har vi ventet lenge på når det gjelder reetablering. Berget her er klassisk på den måten at det er forholdsvis høyt, og det ligger ved en innsjø. I alle år har det vært hekkende ravn her, enkelte år fjellvåk og også tårnfalk. Fra lokalt hold har vi visst at det hekket vandrefalk her på 1930-tallet, men etter den tid er det uvisst hvor lenge den har hekket i dette berget. Lokaliteten ligger i skogsterreng og tilgangen til byttedyr i dette området, som ligger nærmere 600 meter over havet, er begrenset. Avstanden til områder med et større utvalg av byttedyr i lavereliggende kulturlandskap og vassdrag med vanntilknyttet fugl og vadere utgjør mer enn 10 kilometer. I 2011 hekket ravn vellykket ca. 25 meter fra vandrefalkens reirhylla.

Som i Buskerud registrerte vi overraskende få etablerte par også i Telemark, på 20 av 34 kontrollerte lokaliteter var det par (enslig individ på en lokalitet). Mange lokaliteter sto dermed tilsynelatende tomme. Utvidete undersøkelser på disse kunne kanskje ha ført til at flere par ble påvist eller gjenfunnet i nærheten. I Telemark er det alternative hekkeberg på mange lokaliteter og hekkende hubro og kongeørn kan forårsake flyttinger hos vandrefalk. Begge disse artene var etablert ved flere av falkelokalitetene i 2011. For øvrig var resultatene med hensyn til besatte lokaliteter i Telemark temmelig likt resultatene i 2010 (Steen 2011).

Av de 20 parene ble det konstatert 12 hekkeforsøk og én sannsynlig hekking. På fem lokaliteter ble det ikke avklart om det var hekking. Vi konstaterte totalt 12 vellykkede hekkinger med til sammen 28 flygedyktige unger, hvilket gir en gjennomsnittlig ungeproduksjon på 2,33 unger/vellykket hekking (N=12), 2,15 unger/hekkeforsøk (N=13; konstaterte og sannsynlige hekkeforsøk) og 1,40 unger/etablert par (N=20). Det var ingen påfallende forskjell i ungeproduksjonen mellom kystnære/lavlandstilknyttede par og innlandspar høyere opp i terrenget i Telemark. En rask analyse av dette viser at fem kystnære par produserte 11 unger (2,2 unger/par) og sju innlandspar produserte 17 unger (2,4 unger/par).

Vestfold

I Vestfold endret ikke situasjonen seg noe særlig fra året før når det gjaldt antall besatte lokaliteter og par. Alle kjente lokaliteter (15) ble grundig kontrollert gjennom sesongen, og tidlig ble det klart at det var etablert 14 par. Bare en lokalitet sto ubesatt gjennom hele hekkesesongen. I løpet av april kunne vi fastslå at alle de

14 parene gikk til hekking, og bare ett par mislyktes. Ungeproduksjonen ble god med til sammen 30 flygedyktige unger.

Etter hekkesesongen (medio august) ble det registrert en voksen hunnfugl på en lokalitet i Lardal kommune. Her er det et mindre, østvendt berg som utvilsomt ligger slik til at det kan forventes besatt av vandrefalk på sikt. Lokaliteten ligger gunstig til over Numedalslågen, med mye trekkende fugl langs vassdraget. Dette kan bli neste lokalitet besatt av par i Vestfold. Med disse tallene er ungeproduksjonen i Vestfold beregnet til 2,31 unger/vellykket hekking (N=13), 2,14 unger/hekkeforsøk (N=14) og 2,14 unger/etablert par (N=14).

Oppsummering

I de fem fylkene Akershus, Aust-Agder, Buskerud, Telemark og Vestfold ble det i 2011 kontrollert 138 lokaliteter (inkludert de som var nye etableringer av par). Det ble registrert par på 99 av disse lokalitetene, samt enslig falk på 8 lokaliteter (107 lokaliteter okkupert; 77,5 %). Det ble funnet tre nye par i Akershus, ett nytt par i Aust-Agder, tre nye par i Buskerud og tre nye par i Telemark – til sammen 10 nye par. Det vurderes som sannsynlig at det i disse fylkene befinner seg flere uoppdagede par med bakgrunn i at vi nå for alvor ser at vandrefalken etablerer seg i små berg, også i skogstrakter. Potensialet for en større bestand enn det som framkommer her er dermed stort. Videre undersøkelser de neste årene med fokus på kontroll av slike steder vil eventuelt vise dette.

Hekking (konstaterte og sannsynlige) ble registrert på 84 lokaliteter (84,8 % av kjente paretableringer), fordelt med fem i Akershus, 14 i Aust-Agder, 38 i Buske-

Tabell 1. Fordeling av kullstørrelse i det enkelte fylke i 2011.

	1 unge	2 unger	3 unger	4 unger	Sum kull
Akershus		3	1		4
Aust-Agder		7	3		10
Buskerud*	5	9	6	3	23
Telemark	3	4	3	2	12
Vestfold	2	7	2	2	13
Sum kull	10	30	15	7	62
Prosent, %	16,1	48,4	24,2	11,3	100,0

*)Tall fra Buskerud er hentet fra Gunnarsen (2012).

Tabell 2. Fordeling av kullstørrelse i det enkelte fylke i 2010.

	1 unge	2 unger	3 unger	4 unger	Sum kull
Akershus		2			2
Aust-Agder	2	4	7		13
Buskerud	7	13	12	1	33
Telemark	1	12	1	1	15
Vestfold	1	7	3		11
Sum kull	11	38	23	2	74
Prosent, %	14,9	51,4	31,1	2,7	100,0

rud, 13 i Telemark og 14 i Vestfold. Av disse var 62 sikkert vellykkede hekkinger (62,6 % av kjente paretableringer, 73,8 % av hekkforsøkene) med til sammen 143 flygedyktige unger.

Fordelingen av ungekullenes størrelse i de fem fylkene som omtales her framkommer av tabell 1. For sammenligningens skyld er tilsvarende oversikt for 2010 vist i tabell 2. En ser her at drøyt sju av 10 kull i 2011 besto av to og tre unger, mens det i 2010 var mer enn åtte av 10 kull som besto av to og tre unger. Gjennomsnittlig ungeproduksjon i de fem fylkene ble dermed 2,31 unger/vellykket hekking (N=62), 1,70 unger/hekkforsøk (N=84) og 1,44 unger/etablert par (N=99).

For å belyse ungeproduksjonen over litt tid kan det nevnes at det for alle undersøkte fylker (inkluderer Hedmark, Oppland og Østfold) i 2009 var en gjennomsnittlig ungeproduksjon på 1,94 unger/hekkforsøk, mens det i 2010 var en ungeproduksjon på 1,89 unger/hekkforsøk (Steen 2009, Steen 2011). Tar vi for oss bare de fem fylkene som er omtalt her for 2011 og ser hvordan det gikk i 2010, finner vi at bestanden gikk noe ned i 2011 og at færre par hekket (nedgang på ni par eller 9,7 %), jf. tabell 3 og 4. Ungeproduksjonen gikk følgelig en del ned (21 unger færre eller 12,8 %).

I 2010 gikk 93 av 106 par til hekking (87,7 %) og av disse hekket 74 vellykket (69,8 % av par etablert og 79,6 % av hekkforsøkene). Gjennomsnittlig ungeproduksjon

var det imidlertid liten endring på fra 2010 til 2011. Ungeproduksjonen pr. etablert par i 2010 var på 1,55 unger, mens tilsvarende verdi for 2011 var 1,44. Nedgangen må betraktes som en naturlig årlig variasjon.

Vi skal ikke forsøke oss på noen eksakt forklaring på denne endringen i bestanden fra 2010 til 2011, men det kan ikke utelukkes at en sterkt kuldepreget vinter før hekkesesongen i 2011, som også gjorde seg gjeldende i overvintringsområdene nedover i Europa, kan ha spilt en viss rolle. Det er naturlig å anta at langvarig kulde har påvirket flere forhold som har fått konsekvenser for artens overlevelsessevne.

Generelt er ungeproduksjonen hos vandrefalk i de fylkene vi undersøker meget god, noe den har vært gjennom mange år. Det vil alltid være variasjoner fra år til år, men med det nivået det har ligget på over tid i Sørøst-Norge innebærer det at bestanden fortsatt vil øke. Så lenge gjennomsnittlig ungeproduksjon over tid ligger over ca. 1,0 unger/etablert par vil det være flere individer som overlever enn det antall individer som dør, med andre ord et netto overskudd (Ratcliffe 1980). Populasjonsveksten fram til 2011 har for øvrig vært langt større enn forventet, og det antall par vi nå kjenner til i Sørøst-Norge overgår langt det antall historiske lokaliteter som vi har samlet opplysninger om fra tidligere tider (< 1965). Utviklingen i antall etablerte par i Sørøst-Norge i perioden 1988–2011 framkommer av figur 1.

Videre arbeid i 2012

Vi satser på å videreføre arbeidet med oppfølging av vandrefalk i fylkene Akershus, Aust-Agder, Buskerud, Hedmark, Telemark

Nylig utflytet vandrefalkunge i Telemark. Foto: Jarl Kjetil Johnsen.

og Vestfold i 2012. Etter flere år uten systematisk oppfølging i Hedmark er det tid for en ny gjennomgang der. I alle disse fylkene er det etablert et godt nettverk av ornitologer som er spesielt interessert i rovfugl og der de fleste er villige til å bidra til å følge opp vandrefalkens videre hekkesuksess og bestandsutvikling. Det ligger derfor stort sett godt til rette for videre kartlegging og overvåking. Vi håper også at vandrefalk fortsatt vil ha forvaltningsmyndighetenes interesse selv om den er tatt ut av rødlista. Det kan vise seg å bli viktig på et seinere tidspunkt.

Takk

Fylkesmennene i Akershus og Oslo, Aust-Agder og Vestfold takkes for økonomisk støtte til gjennomføring av kartlegging og overvåking av hekkende vandrefalk i 2011. En takk rettes til alle personer som bidro i felt slik at denne artikkelen har vært mulig å produsere. Takk også til de som har stilt bilder til disposisjon.

Litteratur

Cade, T., Enderson, J. H., Thelander, C. G. & Clayton, M. W. 1988. *Peregrine Falcon populations. Their management and recovery*. The Peregrine Fund, Inc. Boise, Idaho.

Gunnarsen, T. 2012. Vandrefalk i Buskerud 2010–11. Utbredelse og hekkestatus. Rapport fra Naturvernforbundet i Buskerud. 14 s. <http://nobuskerud.net/buskskvetten/Arkiv/2012/Vandrefalk-i-Buskerud-2010-11.pdf>

Hagen, Y. 1952. *Rovfuglene og viltpleien*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo.

Hardey, J., Crich, H., Wernham, C., Riley, H., Etheridge, B. & Thompson, D. 2009. *Raptors: A field guide for surveys and monitoring*. Second Edition. Scottish Natural Heritage. 370 s.

Hickey, J. J. 1969. (red.). *Peregrine Falcon populations: Their biology and decline*. Madison, University of Wisconsin Press.

Kålås, J. A., Viken, Å. & Bakken, T. (red.) 2006. *Norsk Rødliste 2006 – 2006 Norwegian Red List*. Artdatabanken, Norge.

Kålås, J. A., Viken, Å., Henriksen, S. & Skjelseth, S. (red.). 2010. *Norsk rødliste for arter 2010*. Artsdatabanken, Norge.

Lindberg, P. 1977. The Peregrine Falcon in Sweden. I: Chancellor, R. D. (red.). *World Conference on Birds of Prey*, Wien 1975. International Council For Bird Preservation. S. 329–338.

Meteorologisk institutt 2012. Nettsidehenvi-
sing: www.met.no/Slik+ble+2011+i+lufttemperatur+og+nedb%C3%B8r.b7C_w7HG3d.ips

Ratcliffe, D. 1967. Decrease in eggshell

weight in certain birds of prey. *Nature, London*, 215: 208–210.

Ratcliffe, D. 1970. Changes attributable to pesticides in egg breakage frequency and eggshell thickness in some British birds. *J. Appl. Ecol.* 7: 67–115.

Ratcliffe, D. 1980. *The Peregrine Falcon*. T & AD Poyser. Calton.

Steen, O. F. 2009. *Årsrapport fra rovfuglgruppen i Buskerud, Telemark og Vestfold. Virksomhet og resultater i 2009*. Rapport til Fylkesmennene i Oslo & Akershus, Buskerud, Oppland og Vestfold. 40 s. Unntatt offentlighet.

Steen, O. F., Rusten, D. S., Bollerud, B. T. & Opheim, J. 2010. Vandrefalk i Oppland i 2009 og 2010. Bestand, hekkeaktivitet og ungeproduksjon. *Våre Rovdyr* 24 (3): 86–89.

Steen, O. F. 2011. *Årsrapport fra rovfuglgruppen i Buskerud, Telemark og Vestfold. Virksomhet og resultater i 2010*. Rapport til Fylkesmennene i Aust-Agder, Oppland, Oslo & Akershus og Vestfold. 40 s.

Steen, O. F. 2012. *Vandrefalk i Akershus, Aust-Agder og Vestfold i 2011. Resultater fra kartlegging og overvåking av hekkplasser*. Rapport fra Prosjekt Vandrefalk Sørøst-Norge til Fylkesmennene i Oslo og Akershus, Aust-Agder og Vestfold. 24 s. Unntatt offentlighet.

Tabell 3. Fylkesvis oversikt over bestand, hekkeaktivitet og ungeproduksjon hos vandrefalk i fem fylker i SØ-Norge i 2011.

Fylke	Kjente lokaliteter	Kontrollerte lokaliteter	Par etablert	Lokaliteter med min. 1 indiv.	Hekking konstatert	Sannsynlig hekking	Sum konstaterte/sannsynlige hekkinger	Vellykkede hekkinger	Mislykkede hekkinger	Ringmerkede unger	Flygedyktige unger	Unger/etablert par	Unger/hekkforsøk	Unger/vellykket hekking
Aust-Agder	21	21	19		13	1	14	10	3	17	23	1,21	1,64	2,30
Akershus	7	7	6	1	4	1	5	4	1	0	9	1,50	1,80	2,25
Buskerud*	61	61	40	5	?	?	38	23			53	1,33	1,39	2,30
Telemark	37	34	20	1	12	1	13	12			28	1,40	2,15	2,33
Vestfold	15	15	14	1	14		14	13	1	0	30	2,14	2,14	2,31
Sum	141	138	99	8	?	?	84	62	5	17	143	1,44	1,70	2,31

*) Data fra Buskerud er hentet fra Gunnarsen (2012). I denne rapporten er det ikke oppgitt eksakt tall for antall konstaterte hekkinger og tilsvarende for sannsynlige hekkinger, bare oppgitt summen av disse.

Tabell 4. Fylkesvis oversikt over bestand, hekkeaktivitet og ungeproduksjon hos vandrefalk i fem fylker i SØ-Norge i 2010. Fra Steen (2011).

Fylke	Kjente lokaliteter	Kontrollerte lokaliteter	Par etablert	Lokaliteter med min. 1 indiv.	Hekking konstatert	Sannsynlig hekking	Sum konstaterte/sannsynlige hekkinger	Vellykkede hekkinger	Mislykkede hekkinger	Ringmerkede unger	Flygedyktige unger	Unger/etablert par	Unger/hekkforsøk	Unger/vellykket hekking
Aust-Agder	20	20	17		13		13	13		23	31	1,82	2,38	2,38
Akershus	4	4	4		2		2	2		0	4	1,00	2,00	2,00
Buskerud	61	61	51	1	45	1	46	33	13	0	73	1,43	1,59	2,21
Telemark	34	31	20	3	16	2	18	15	1	0	32	1,60	1,78	2,13
Vestfold	15	15	14		13	1	14	11	3	0	24	1,71	1,71	2,18
Sum	134	131	106	4	89	4	93	74	17	23	164	1,55	1,76	2,22

Landbruksmeldingens miljøperspektiv

Vil den nye landbruksmeldingen bidra til en bedre rovviltforvaltning?

Av Johan Storm Nielsen

Stortingsmelding nr. 9 *Landbruks- og matpolitikken* ble lagt frem i vinter og ble vedtatt 12. april. I forhold til tidligere landbruksmeldinger har den generelt sett et markert og tydelig positivt perspektiv på ivaretagelse av det biologiske mangfoldet. Meldingen omhandler også skogbruket og reindriftsnæringen.

«Natur i balanse er et mål i seg selv og en nødvendig forutsetning for all landbruksnæring og for samfunnet for øvrig» fastslås det innledningsvis i meldingen (s. 11). Selv om mange av målsettingene i meldingen er motstridende, noe som også innrømmes (s. 31), påpekes det gang på gang at matproduksjonen «skal skje på en miljømessig bærekraftig måte».

Rovdyrproblematikken blir sjelden nevnt konkret, men det henvises ofte til naturmangfoldloven som en overordnet målsetting for hele landbruksmeldingen: «Loven skal bidra til å samordne innsatsen for å ta vare på naturens mangfold gjennom at de sektorer som påvirker eller utnytter naturressurser må vektlegges felles mål og prinsipper.» Videre understrekes det at «Regjeringen vil ivareta naturmangfoldet, legge til rette for jordbrukets produksjon av miljøgoder og begrense miljøbelastningen fra jordbruket, bl.a. gjennom å videreutvikle dagens økonomiske virkemidler og forvaltningen av disse» (s. 218).

Med en slik tydelig viljeserklæring burde en ved jordbruksforhandlingene ha forventet en langt bedre samordning av de økonomiske og administrative virkemidlene i forhold til beitedyr og rovviltproblematikken, slik Foreningen Våre Rovdyr gang på gang har påpekt behovet for.

I iveren etter å tekkes alle har Landbruks- og matdepartementet (LMD) etter at meldingen ble presentert bebudet en økt satsning på beitebruket ved å øke bevilgningene med 40 millioner kroner. Alt etter hvordan forutsetningene for bevilgningene utformes, kan denne ekstra stimuleringen lett øke konflikten mellom rovvilt og beitedyr.

Hovedbudskapet i meldingen er naturlig nok behovet for økt matvareproduksjon. Da er det forunderlig at det satses spesielt på beitebruket da dette er en meget ekstensiv og lite kostnadseffektiv driftsform både for den enkelte gårdbruker og for samfunnet, noe som også behovet for de økte bevilgningene indikerer. En rekke fagfolk innen næringen argumenterer for at det gir både bedre samfunnsøkonomi og bedre privatøkonomi ved å stimulere til økt avling på eksisterende dyrket mark, noe det utvilsomt er rom for. Når man gjennom årene har sett hvordan det fra LMDs side økonomisk stimuleres til nyetableringer og utvidelser av sauebesetninger i områder med mye rovvilt, er det for miljøvernorganisasjonene all grunn til å passe på at uttalte målsettinger om biologisk mangfold både i den aktuelle landbruksmeldingen og i det siste rovviltforliket blir etterlevd i praksis.

På sidene 222–224 i meldingen drøftes «landbrukets sektoransvar for miljø og forholdet til naturmangfoldloven». For en juridisk amatør er det risikofyllt å vurdere dette, men jeg kan vanskelig skjønne annet enn at loven gir argumenter for å hevde at de ytterst fåtalige rovviltbestandene vi har i dag bør økes betraktelig. Det er å håpe at miljøvernorganisasjonene og Foreningen Våre Rovdyr spesielt kan engasjere en uavhengig jurist med miljøvern som spesialområde til å drøfte naturmangfoldlovens konsekvenser for rovvilt og deres leveområder mer inngående.

Naturmangfoldloven og landbruksmeldingen overlater en god del avgjørelser til lokal tolking og forvaltning, i praksis til fylkenes miljøvernavdelinger, rovviltnevnder og senterpartidominerte fjellstyret og kommunestyret. Nok en gang ser vi behovet for at miljøvernorganisasjonene fungerer som vaktbikkjer når politikerne og lokal administrasjon svikter i den jobben de er pålagt for å ivareta fundamentale miljøvern hensyn.

Lokal forvaltning av nasjonale miljøverdier er nok lett å selge politisk ute i kommunene, men all erfaring så langt viser at dette ikke gir det ønskede resultat

i praksis. Det blir en evig og støyende omkamp om målsettingene. Da taper miljøet.

Erfaringene fra Nord-Trøndelag – Snåsa og Lierne spesielt – dokumenterer dette grundig. Landbruksmeldingen kan, om den blir brukt riktig, være med å dempe denne konflikten.

Landbruksmeldingen minner også kort om våre internasjonale avtaler og forpliktelser i forhold til miljøet.

Meldingen beskriver dagens situasjon i reindriftsnæringen og kommer med klare anbefalinger om nødvendige reduksjoner av reintallet i deler av Finnmark for å få til en økologisk bærekraftig næringsutvikling i fremtiden. Forholdet mellom svake dyr pga. overbeite og økte tap til rovvilt kommer klart frem som en utfordring for næringen (s. 186). I forhold til rovviltproblematikken for øvrig er dette kapittelet imidlertid meget vagt i sine anbefalinger utenom påpeking av behovet for en ren geværforvaltning av rovvilt for å få ned tapstallene. Nær sagt som vanlig er den offentlige forvaltningen og politikerne svært forsiktig med å stille konkrete krav til nødvendig endringer i reindriften for å få ned tapstallene – til tross for at dette er godt dokumentert gjennom forskning. Når bare 5 % av erstattet tap er dokumentert og erstatningene blir utbetalt skjønsmessig innrømmes det at «dette kan bidra til et økt konfliktnivå mellom næring og myndigheter» (s. 186). Det henvises til forslaget om risikobasert erstatningsordning fra våren 2011, som Miljøverndepartementet (MD) i meldingen forplikter seg til å følge opp. Det lover godt!

Med det åpenbare misforholdet det er mellom antall rovvilt, 77.000 rein omsøkt erstattet som rovvilt drept og 19.500 rein godkjent som drept til rovvilt, er behovet for en annen erstatningsordning påtvingende. Det er bare å beklage at en erstatningsordning basert på risikoen ved å ha rovvilt i beiteområdene hittil ikke er fulgt opp av regjeringen pga. politisk motstand fra Senterpartiet. Dagens erstatningsordning, hvor det er mere lønnsomt å telle

kadavre enn å bruke tid på dyretilsyn, demper ikke rovviltkonflikten. Tvert imot øker den presset for å få innvilget flere «skadefellinger». Den samme problemstillingen er i minst like stor grad gjeldende for saueholdet, så det er å håpe at MD setter fortgang med å få til endring.

Alt i alt gir landbruksmeldingen en tydelig instruks til lokale politikere samt til fylkeskommunale og kommunale forvaltningsorganer om at i beslutninger som tas av det offentlige skal prinsippene i naturmangfoldloven være vurdert, vektlagt og fremgå av beslutningene slik at det biologiske mangfoldet blir tatt bedre vare på. Både bønder og offentlige forvaltere er erfaringsmessig meget trege til å endre innarbeidete holdninger og ta inn over seg endringer i premissgrunnlaget. Så det vil nok ta tid før en ser de praktiske konsekvensene av landbruksmeldingen. Når det både i landbruksmeldingen, i rovviltforliket og i andre regjeringsvedtak som vedrører regional og kommunal forvaltning (som *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging* – vedtatt ved kongelig resolusjon 24. juni 2011, s. 29 og 31) så tydelig refererer til naturmangfoldloven som rettesnor i all offentlig planlegging, bør en raskt kunne regne med resultater.

Forhåpentligvis vil den offentlige landbruksforvaltningen i større grad enn hittil fungere som pådrivere og være en korrigerende faktor overfor de mest gjenstridige beitebrukerne som motsetter seg nødvendige driftsendringer for å få ned tapstallene og sikre naturmangfoldet.

Det er naturvernorganisasjonenes oppgave å påse at dette skjer i praksis!

Genetisk viktig ulvepar funnet

En datter av Kynna-hannen har slått seg sammen med Galven-hannen. Det viser DNA-analyser av ekskrementer som er samlet inn i Gävleborgs län i Sverige.

Begge disse alfadyrene har finskrussiske gener og er derfor viktige individer for den skandinaviske ulvebestanden, som er rammet av innavl. Sammen har de etablert et nytt revir i Sverige.

– Dette er et interessant og viktig funn fordi Galven-hannen er en finskrussisk immigrant mens Kynna-tispa er avkom av en annen finskrussisk ulv. Hvis de får ulvekull sammen, er dette et svært viktig bidrag til å redusere det høye innavlsnivået i den skandinaviske bestanden, sier Øystein Flagstad, genetiker i Rovdata.

Verdifulle gener

Kynna-tispa er altså avkom etter den finskrussiske «Kynna-hannen», som sammen med Galven-hannen første gang ble registrert i Skandinavia i 2008, etter å ha vandret inn fra Russland eller Finland. Hannulvene etablerte seg da i henholdsvis det norske Kynna-reviret og det svenske Galven-reviret, derav også navnet.

I etterkant har hver av dem gitt opphav til tre ulvekull, i henholdsvis 2008, 2009 og 2010, med totalt 36 kjente valper. En god del av disse har etablert seg i egne revir og fått nye valper.

Denne reproduksjonen har vært viktig for å redusere innavlen i den skandinaviske ulvebestanden, og funnet av det nye paret i Sverige gir nå ytterligere håp.

– Dette er første gang vi får en kobling mellom de to immigrant-familiene. Med tanke på reduksjon av innavlsnivået i den skandinaviske bestanden, så er dette den mest gunstige sammenstillingen vi kunne få. Hvis paret får valper vil kun 25 prosent av deres gener være av innavlet skandinavisk opphav, mot for eksempel 50 prosent for avkom fra Kynna og Galven, eller 100 prosent i helskandinaviske par, sier Flagstad.

En datter av Kynna-hannen har vandret over grensen til Sverige og slått seg sammen med Galven-hannen. Kart © Rovdata.

DNA-analyser ga uttelling

Det nye ulveparet ble funnet etter at svenskene gjorde funn av ulveekskrementer som ble sendt til DNA-analyser på Grimsö forskningsstation og Viltskadecenter.

– Dette funnet viser hvor viktig DNA-analyser er som verktøy i overvåkingen av ulvebestanden i Skandinavia, sier Morten Kjørstad, som er leder i Rovdata.

Det er foreløpig ikke kjent om paret har fått valper i år.

Kynna-hannen forsvant

DNA-analyser som Rovdata har gjennomført har tidligere bekreftet at den opprinnelige Kynna-hannen er borte og byttet ut med en ny hann av skandinavisk opprinnelse. I Sverige ble Galven-hannen i vinter påvist å være i live, etter å ha vært borte siden i fjor høst. Nå har han altså sammen med ei utvandret tispe fra Kynna-reviret etablert seg i det såkalte Prästskogenreviret i den nordvestre delen av Gävleborgs län. *Kilde: Rovdata.*

Miljøbevegelsen med felles innspill til ulvesoneutvalget

I rovviltforliket av 2011 bestemte Stortinget at det skulle etableres et utvalg som skal evaluere det eksisterende forvaltningsområdet for ulv. Utvalget ble nedsatt av Miljøverndepartementet i slutten av mars og skal arbeide fram til 15. oktober. Utvalget skal vurdere om det er hensiktsmessig å ha et forvaltningsområde for ulv og hva som fra et naturfaglig synspunkt er den beste soneinndelingen. Utvalget skal også vurdere om det er behov for justeringer basert på erfaringer siden 2005.

Foreningen Våre Rovdyr oversendte 11. mai et innspill til utvalget i fellesskap med WWF, Naturvernforbundet og Framtiden i Våre Hender. Organisasjonene krever her at ulvesonen utvides for å sikre ulvens overlevelse i norsk natur, at prinsippet om en ulvesone opprettholdes gitt dagens forvaltningspraksis – og at biologiske og økologiske tilrådninger må ligge til grunn for evalueringsarbeidet.

Organisasjonene minner dessuten om at utvalget må forholde seg til Bernkonvensjonen, naturmangfoldloven og rovviltforliket.

For øvrig er organisasjonene av den oppfatning at det er positivt at ulvesonen skal evalueres, men at det er beklagelig at forsker- og vernesiden ikke er representert i utvalget. Dette har WWF, Foreningen Våre Rovdyr og Naturvernforbundet påklaget i et brev datert 18. april der det anmodes om at en representant fra vernesiden og en forsker blir inkludert for å sikre at utvalget er representativt. Organisasjonene mener at utvalgets mandat ikke vil bli oppfylt på en hensiktsmessig måte i fravær av miljøbevegelsen og forskerkompetanse på ulv. Denne anmodningen ble ikke tatt til følge av Miljøverndepartementet.

Miljøvernbevegelsen ønsker tross dette å delta i evalueringen på vegne av ca. 57.000 medlemmer og krever gjennom innspillet en utvidelse av ulvesonen i nord til også å inkludere deler av Rendalen, Stor-Elvdal og Engerdal kommuner. Dette området preges av lavt innbyggertall og mye villmark, noe som nettopp gjør dette området meget godt egnet som forvaltningsområde for ulv. Det er stor tetthet av elg i det foreslåtte området, og i sentrale deler er det nærmest fritt utmarksbeiteende husdyr. Deler av en slik utvidelse vil

også omfatte en reinstamme som forvaltes som villrein og således må oppfattes som naturlig byttedyr for ulv. Organisasjonene understreker også at dette utvidelseskravet er i tråd med stortingsforliket, selv om det ikke nødvendigvis er representativt for hva organisasjonene mener rent faktisk skal til for å sikre en langsiktig og bærekraftig forvaltning som får ulven ut av rødlisten. Utvidelsesforslaget er blant de aller mest egnede områdene for ulv i hele Sør-Norge. Et slikt område, kombinert med lavt konfliktnivå overfor beite-næringen, utgjør en langt bedre areal-avgrensning av ulvesonen med dagens forvaltningsmål.

Organisasjonene påpeker også at soneprinsippet er et verktøy for presisjonsforvaltning av en truet art slik ulveforvaltningen er lagt opp i dag. Med en robust ulvestamme med et tilstrekkelig antall individer er det ikke nødvendig med en ulvesone for å sikre artens overlevelse. Inntil bestandsmålet er økt til et antall som endrer ulvens rødlistestatus og gjør ulvestammen mer bærekraftig og robust, krever organisasjonene at selve soneprinsippet opprettholdes for ulv.

Ja til rovvildtjakt

Etter at Direktoratet for naturforvaltning i månedsskriftet mai/juni fastsatte betingede fellingstillatelser på ulv, bjørn, jerv og gaupe har rundt et dusin konkrete fellingstillatelser blitt utstedt i løpet av fjorten dager – de fleste på ulv og bjørn. Og flere kommer. Det er her verdt å merke seg at etterstrebelser altså er størst for de to store rovviltartene som er nærmest utryddelse i vårt land.

Nei til ulvejakt

Direktoratet for naturforvaltning har avslått søknader om felling av ulv i Stor-Elvdal i Hedmark og i Agder. Den ene søknaden kom fra Stor-Elvdal kommune, mens bondeorganisasjoner i Aust- og Vest-Agder sto bak den andre sammen med noen som kaller seg Setesdal Austhei villreinlag. Avgjørelsen er påklaget til Miljøverndepartementet. Det er for øvrig en rekke andre søknader om ulvefelling til behandling i DN fra flere fylker, og uten tvil vil flere komme i løpet av sommeren.

Binne med unger

Rundt midten av mai kom en gledelig melding om en bjørnebinne med to åringer ved Risberget i Våler kommune i Hedmark. Dyrene ble flere ganger fotografert i dagene etter. Dette er forholdsvis langt sør med tanke på yngling i og med at spredningen av binner fra kjerneområdene i Sverige går svært langsomt.

Redningstiltak for hubro

Fylkesmannen i Nordland har bevilget 4,5 mill. kr til å redde hubrobestanden i hele landet. Hubro er vår største ugle og var fram til slutten av 1800-tallet en vanlig hekkfugl i Norge. Jakt resulterte i at arten gikk kraftig tilbake, og tilbakegangen har fortsatt. På grunn av hubroens vingspenn på inntil 180 cm og dens bruk av mastetopper som utkikksposter, er arten særlig utsatt for strømoverslag. Dette er vurdert som en viktig grunn til at bestanden ikke har tatt seg opp etter fredningen. Tiltakene retter seg hovedsakelig mot bakketransformatorer, montering av sittepinne og isolering av piggisolatorer.

Generell nødverge for hund

Stortinget vedtok 6. juni en endring i naturmangfoldlovens paragraf 17 slik at hund kommer inn under nødverge. Endringen bygger på føringene fra rovviltforliket sommeren 2011. Det er en drastisk justering som forventes å legge til rette for summeriske avlivninger av bl.a. ulv.

Foreningen Våre Rovdyr hadde håpet Stortinget skulle nyansere seg under behandlingen, men kan bare konstatere at landets hunder har en betydelig større vekt blant et samlet korps av folkevalgte enn utrydningstruede dyrearter.

Ny paragraf 17 trer i kraft til høsten og lyder som følger:

Vilt kan avlives når det må anses påkrevd for å fjerne en aktuell og betydelig fare for skade på person. Eieren, eller en som opptre på vegne av eieren, kan avlive vilt under direkte angrep på bufe, tamrein, gris, hund og fjørfe.

Betingede fellingstillatelser på bjørn, ulv, jerv og gaupe 1. juni – 15. februar

Forvaltningsregion	Gaupe	Jerv	Bjørn	Ulv
Region 1 - Vest-Norge	2	6	2	4
Region 2 - Sør-Norge	2	1	1	2
Region 3 - Oppland	2	3	4	4
Region 4 - Oslo/Akershus/Østfold	2	1	2	4
Region 5 - Hedmark	2	4	4	2
Region 6 - Midt-Norge	4	5	4	2
Region 7 - Nordland	3	4	2	2
Region 8 - Troms og Finnmark	6	15	4	4
Sum	23	39	23	22

Betingede skadefellingstillatelser 1/6 – 15/2. Senere kommer ulike lisensjaktkvoter og kvoter for gaupejakt i tillegg.

Rovviltmyndene og Direktoratet for naturforvaltning (DN) har fastsatt hvor mange betingede fellingstillatelser for rovvilt som blir gitt for perioden fram til 15. februar 2013. DN har fastsatt kvote for de regioner og arter der det nasjonale bestandsmålet ikke er nådd. Dette gjelder for gaupe i region 5 og 7, for jerv i region 3 og for brunbjørn i region 5, 6, 7 og 8. Rovviltmyndene har fastsatt kvote i de andre tilfellene. Betingede fellingstillatelser gis ved starten av hver beitesesong i hver av rovviltregionene i Norge. Dette er tillatelser som Fylkesmennene administrerer. Dersom et rovviltgjør skade på husdyr eller tamrein, kan Fylkesmennene etter gitte kriterier gi tillatelse til å felle rovvildt. Når et rovvilt blir felt, faller en av de betingede fellingstillatelsene bort. Slike betingede tillatelser blir gitt for å forhindre og forebygge at gaupe, jerv, brunbjørn eller ulv gjør skade på husdyr og tamrein.

Plyndringsliga

Fylkesmannen i Nord-Trøndelag meldte 5. juni om at viktige innfartsveier til Børgefjell nasjonalpark ville være stengt i en periode. Begrunnelsen for dette var at svenske myndigheter hadde opprettet et midlertidig naturreservat med ferdselsforbud over et stort område på svensk side. Bakgrunnen for den svenske beslutningen er urovekkende informasjon om reirplyndring også i år etter mange års omfattende herjing. I følge Rikskriminalpolisen er det særlig i Stekenjokk-området ligaen har operert i og titusener av egg fra et trettitalls arter tatt. Ligaen har operert i flere land og kommer regulært tilbake til sine favorittområder år etter år. Etter alarmerende meldinger i år har altså svenske myndigheter gått mer drastisk til verks for å beskytte området, og Fylkesmannen i Nord-Trøndelag bidrar med tiltak på sin side.

22 hagl i kroppen

Hedemarken Tingrett har dømt en person til 45 dagers betinget fengsel for å ha forsøkt å drepe en hannbjørn i Mosjømarka i Løten høsten 2010. Han fikk også en bot på 10.000 kroner, men mistet retten til jakt og fangst bare for en periode på to år.

Mannen fyrte av to skudd med hagle mot bjørnen mens den visstnok skal ha romstert i noen søppeldunker. Den skadede bjørnen ble ikke gjenfunnet og har gått med skadene inntil den ble skutt på skadefelling sommeren 2011 i Oppland og identifisert via DNA-analyse. Den hadde da gått i månedsvis med 22 hagl i kroppen. Dommen er anket.

Fjellrev på Hardangervidda

En ung fjellrev har vandret 400 kilometer fra Jämtland i Sverige til Hardangervidda. Der har den slått seg sammen med en hunn som ble satt ut på Finse i regi av Avlsprogrammet for fjellrev. Det knyttes nå stor spenning til om de får valper. Det er flere tiår siden det sist var fjellrevyngling på Hardangervidda.

– Føringstasjonene som er etablert har en utforming som gjør at de bare blir benyt-

tet av fjellrev. Fjellrevene får således et fortrinn overfor rødreven og vi håper på at de dermed skal kunne etablere seg og få valper der. Hardangervidda var tidligere et av de største fjellrevområdene i Norge og det ville vært flott å få de tilbake der, sier Arild Landa, prosjektleder for avlsprogrammet ved Norsk institutt for naturforskning.

Ulveplan i Sverige

Naturvårdsverket la 1. juni fram en preliminær forvaltningsplan for ulv i Sverige. Planen beskriver de overgripende mål, tiltak for å nå målene og oppfølging. Det handler bl.a. om genetisk status, tilstrekkelig størrelse på ulvebestanden og reduksjon av skader. Planen gir også en oversikt over bestandens utvikling, betydning for mennesker, forvaltningens organisering og de juridiske rammene i tillegg til både den aktuelle ulveforskningen og dagens forvaltning. Imidlertid mangler en klar oppfatning

av hvor mange ulver som er nødvendig for å forhindre utryddelse – altså en bærekraftig bestand. Grimsö forskningstasjon er derfor tildelt den konkrete oppgaven med å utarbeide dette antallet (minste livskraftige bestand) gjennom en såkalt sårbarhetsanalyse. Arbeidet skal presenteres for regjeringen den 2. juli. Hvorfor regjeringen har et slikt hastverk er ikke kjent, men det antas at det dreier seg om å levere analysen til EU-kommisjonen tidligst til å forhindre at Sverige blir stilt for EUs domstol i ulvespørsmålet.

Spydspissen Villmarksopplevelser i Rendalen tilbyr naturbaserte opplevelser på en måte som i minst mulig grad setter spor. Med utgangspunkt i det som er enkelt får voksne oppleve nærkontakt med vill natur og lokal kultur – en annerledes form for luksus.

SPYDSPISSEN VILLMARKSOPPLEVELSER

Spydspissen i Rendalen tar med små grupper på eventyr i lokal kultur- og naturhistorie. I området er det et fantastisk fascinerende dyreliv; vi har elg, bjørn, ulv, jerv, gaupe og ørn rett utenfor stuedøra. Dyrene bidrar til å sette en ekstra spiss på våre aktiviteter som hundekjøring, padling eller en guidet fottur, fordi vi alltid ser spor etter deres aktiviteter. Er du spesielt heldig, kan du oppleve en ørn sveve over hodet på deg eller ulve- og bjørnespor i hundeløypa. Les mer om hva vi kan tilby på www.spydspissen.no eller ta kontakt via epost til post@spydspissen.no.

Odd Reidar Fremming i ulreviret på svensk side av Finnskogen den 18.9.1984 – med sitt typiske feltantrekk: skyggelue, ryggsekk, vadmelsklær, høye lærstøvler, kikkert og vandrestav. En del av en elgkalvfot blir inngående studert i nærheten av ulvehiet. Dette året ynglet ulvene for andre gang i nyere tid i Sør-Skandinavia. Foto: Viggo Ree.

han sørafrikaneren Tony Williams, og de gjennomførte bl.a. en bilekkskursjon til fuglelokaliteter i Østerrike og Jugoslavia sommeren 1971.

Sommeren 1973 reiste Odd Reidar til Irland og Skottland. I Edinburgh oppsøkte han bl.a. den verdenskjente kongeørnforskeren Ian Newton. Det ble da klart for studenten at det var en hovedfagsoppgave om artens økologi i hjemlandet som var det rette å konsentrere seg om. Samme høst var Odd Reidar i gang igjen med kongeørnarbeidet på Universitetet i Oslo, og hans veileder var Ivar Mysterud. Supplerende feltstudier ble gjennomført somrene 1974 og 1975. På våren i 1974 dro han med venner til Tsjekkoslovakia og på sommeren gikk turen til Tyskland, Sveits, Italia og Jugoslavia. Et førsteutkast til hovedfagsoppgaven ble levert til veileder i 1975. Dette året lyste WWF/Norge ut en stilling knyttet til kongeørn, og Odd Reidar søkte og fikk engasjementet. Dette resulterte bl.a. i et omfattende skriftlig arbeid i direktoratet i Trondheims vilt-rapportserie i 1980. Fra desember 1975 til mars 1976 var han i Sør-Afrika for å besøke sin venn Tony fra Tromsø-tiden. Her fikk Odd Reidar studert bl.a. klippeørn og skrevet på hovedfagsoppgaven – og de besøkte nasjonalparker i både Sør-Afrika og nabolandene.

Hubroarbeidet

I 1977 ble Odd Reidar dessuten forespurt om han ville ta på seg å bearbeide WWF/Norges materiale fra «Prosjekt Hubro» i forhold til artens bestandsnedgang. Han kunne ikke si nei til dette oppdraget heller, og satte i gang med hubroarbeidet parallelt med hovedfagsoppgave og kongeørnutredning. Først i november 1982 ble hovedfagsoppgaven levert og forsvart ved muntlig eksamen. Det var derfor ikke merkelig at Odd Reidar ble sett på som nærmest en evighetsstudent. Hubromaterialet ble offentliggjort fra 1983 og utover i dette decenniet. Hans oppsummering i direktoratets viltrapportserie i 1986 representerte en meget omfattende og grundig studie og er det av hans skriftlige arbeider som er hyppigst referert i litteraturen. I tillegg til

hubromaterialet er hovedfagsoppgaven og rapportene om kongeørn det viktigste faglige bidraget for ettertiden fra Odd Reidars hånd.

Særegen fag- og feltperson

Gjennom 1970- og 1980-tallet hadde jeg jevnlig kontakt med Odd Reidar. Vi traff hverandre bl.a. på Norsk Ornitologisk Forenings møter på Blindern. Høsten 1984 fikk vi – sammen med flere andre – oppleve terrenget der ulveparet på Finnskogen ynglet i 1983 og 1984. Det var alltid inspirerende å være sammen med Odd Reidar. Ved siden av å være en reflektert, saklig og vennlig person var det hans enorme naturkunnskaper og evnen til å diskutere, eksperimentere og dele sine faglige erfaringer med andre man noterte seg. Han var alltid nysgjerrig for å kunne se problemstillinger og fenomener fra andre vinkler. Odd Reidars trofasthet mot vadmelsklær og bruk av vandrestav allerede i ung alder var særtrekk som fikk mang en person til å oppfatte ham som en original. På mange måter var han nok det. Men med sitt særegne smil og sin lune latter bidro han alltid til en god tone under sammenkomster.

Odd Reidar hadde flere kassebiler. Jeg husker spesielt en av de første. Det var en spesialinnredet kjøredning av de helt sjeldne tilpasset en vaskeke ugkar. Her var det kjøkkenavdeling med oppvaskbenk, kjøleskap, bord og sitteplasser. Og et bibliotek. Lenger bak var det toalett og et dusjkabinett som kunne bli så varmt at det fungerte som badstue. Og bakerst var det plass til bl.a. sykkel, moped, motorsag, gummibåt med påhengsmotor, ski, truger, verktøy og annet feltutstyr.

Skogskjøtselen tar over

I 1983 hadde Odd Reidar overtatt ansvaret med å forvalte familieeiendommen Fremming i Risberget øst for Elverum. Dermed startet et nytt kapittel i hans liv. Skogskjøtsel ble etter hvert Odd Reidars store interesse og arbeidsfelt, men dette faget ble hele tiden understøttet av hans store biologiske kompetanse. Ikke minst ble han meget interessert i hvordan man rent praktisk skulle få etablert miljöhensyn i skogbruket. Fra februar 1986 hadde Odd Reidar et litt over ett års engasjement som utstillingsansvarlig på Norsk Skogbruksmuseum på Elverum. I mai 1987 ble han bedt om å vikariere på Evenstad skogskole. Det slo Odd Reidar til på, og Evenstad ble hans bosted resten av livet. I 1991 ble han fast ansatt som amanuensis i skogskjøtsel. Skolen hadde i mellomtiden blitt en del av Hedmark distriktshøgskole – nå Høgskolen i Hedmark. Odd Reidar gikk etter hvert over fra å være økofrikk til rå skogbruker – slik han spøkefullt uttrykte det i overskriften på sine memoarer til 100-årsjubileums-

Odd Reidar Fremming (1948–2012) til minne

Av Viggo Ree

Forløperen til Natur og Ungdom var Norges Feltbiologiske Ungdomsforening (NFU) som ble startet av Magnar Norderhaug og Bjørn Bjørnsrud i 1962. Under NFU-årsmøtene på slutten av 1960-tallet, som ble arrangert i Norges Naturvernforbunds lokaler i Akersgata i Oslo, stilte også representanter fra de ulike lokallag. Fra 1967 til 1969 var jeg formann i Moss Feltbiologiske Ungdomsforening, og allerede høsten 1967 la jeg merke til en kar fra Oslo som utmerket seg under disse årsmøtene i Akersgata. Vedkommende vant nemlig alle naturstiene som ble arrangert. For han hadde alltid alle besvarelser rett. Det var en nærsynt ung mann med tykke brilleglass som ofte myste og nikket når han funderte over et eller annet naturfenomen. Slik

var mine første møter med Odd Reidar Fremming.

Faglig kompetanse i ung alder

Høsten 1967 var Odd Reidar i gang med studiene på Blindern. Han fylte 19 år den 17. august dette året, og hadde på det tidspunktet utrolig nok hele tre feltsesonger bak seg med kongeørnarbeid i Rondane. Inspirasjonen til disse studiene var ikke minst Yngvar Hagens bok *Rovfuglene og viltpleien* som ble kjøpt for ca. kr. 15 på den lokale bokhandel på Røa i 1964. Allerede våren 1965 gjennomførte Odd Reidar og Tore Slagsvold – hans åtte måneder eldre klassekamerat fra folkeskolen – spurvefugltaksinger i Sørkedalen. Førstnevnte var da 16 år og begge

gikk i 1. klasse på gymnaset. Disse takseringene fortsatte våren 1966. Resultatene ble publisert i Norsk Zoologisk Forenings tidsskrift *Fauna* i 1966 og 1967. Disse to somrene undersøkte de to vennene også fuglefaunaen i Atnasjøfeltet i Hedmark.

I det siste heftet av *Fauna* i 1967 var det en oversikt av Hjalmar Munthe-Kaas Lund over pågående feltundersøkelser i Norge, og her var bl.a. Odd Reidars studier av populasjonsøkologi hos kongeørn i Rondane inkludert. Dette førte til at han i 1968 ble invitert ned til Moss Feltbiologiske Ungdomsforening for å holde foredrag om sine ørneundersøkelser. Foredragsholderen ankom Moss gymnas sammen med sin mor! Det syntes vi i den lokale foreningen var ganske spesielt.

Hovedfagsoppgave om kongeørn

Odd Reidar var ferdig cand. mag. på Universitetet i Oslo før jul i 1970. På nyåret i 1971 dro han til Tromsø hvor han ville konsentrere seg om kongeørnstudiene som hovedfagsoppgave. Han var den første registrerte student på Universitetet i Tromsø, som på den tiden var under etablering. Etter et halvt år stanset imidlertid hans veileder Einar Brun ørnestudiene. Odd Reidar fortsatt derfor med bestandsundersøkelser av røye med Anders Klemetsen som veileder, men dette hovedfagsarbeidet ble avsluttet etter 2½ år. I denne perioden tok Odd Reidar del i ulike ornitologiske prosjekter i Nord-Norge, bl.a. registreringer i Dividalen og Reisadalene. Under Tromsø-oppholdet traff

Rovviltsamling på Høgås i Maridalen i Oslo den 24.5.1985. Fra venstre: Stephen Mills, Patricia Phillips, Roar Solheim, Petter Wabakken, Gunnar Hansen, Odd Reidar Fremming og Viggo Ree. Foto: Viggo Ree.

Fra den historiske samlingen i ulveterritoriet på den svenske siden av Finnskogen den 18.9.1984. Fra venstre: Rune Bjørnstad, Paul Granberg, Odd Brun, Are Mobæk, Petter Wabakken, Viggo Ree, Erling Sætre (med ryggen til), Odd Reidar Fremming, Ragnar Ødegaard, Roar Solheim og Erling Maartmann. Foto: Viggo Ree.

boken for skolen på Evenstad. Men han opprettholdt sitt vitenskapelige engasjement og var en meget dyktig og populær foreleser og kursansvarlig for studentene på Evenstad gjennom mange år.

Sykdommen og det siste møtet

Sommeren 2011 fikk Odd Reidar påvist kreft. Det ble en rekke runder til leger og sykehus. I et radiointervju på NRK ved nyttårstiden snakket han åpent om sykdommen og sin skjebne. Men cellebehandling sist vinter virket positivt, og han fortsatte sin undervisning på høgskolen. Den 13. mars i år kjørte jeg til Tolga for å holde et foredrag på kvelden. På vei nordover ringte jeg Odd Reidar og spurte om jeg kunne komme innom Evenstad for et besøk dagen etter. Det ville han gjerne. Litt ut på dagen den 14. mars traff jeg Odd Reidar igjen. Han sto sammen med noen studenter inne på kopirommet og jobbet for fullt. Etterpå satt vi inne på det mer enn overfylte kontoret hans og snakket i halvannen time. Etter en lengre utredning om sykdomsforløpet og behandlingene ble det tid til mimring om tidligere år og natur. Spesielt interessant var det å lytte til hans beskrivelse av hubrotakleggingen i Nord-Østerdalen de siste årene. Det foregikk på høsten mens ungene fortsatt tigget mat av foreldrene. Han hadde påvist overraskende mange hekkinger.

Ti dager senere ringte jeg Odd Reidar igjen. Han var da blitt mye dårligere og strevde med å snakke. Samtalen varte derfor under 10 minutter. Da forsto jeg at det trolig var siste gang jeg snakket med Odd Reidar. Da den triste meldingen kom om at han hadde gått ut av tiden skjærtorsdag – den 5. april – var ikke det en

stor overraskelse. Bisettelsen fant sted fra Evenstad kirke den 16. april. Den vakre og lille trekirken var fylt til randen, og mange måtte stå. Flere av Odd Reidars kolleger og venner holdt minnetaler både ved båren og under samlingen på høgskolen etterpå. Hans søster Eva leste egne dikt begge steder. Mellom talene spiste de framømte elghakk og kake rundt langbordene, helt i den avdødes ånd. Til slutt viste hans gode venn Roar Solheim en serie med fotografier tatt bl.a. under felles feltarbeid opp gjennom årene. Minnet om Odd Reidar vil leve lenge blant hans naturvenner og studenter.

Odd Reidar Fremmings publisjoner (i utvalg)

Fog jr., J. & Fremming, O. R. 1966. Tidlig hekking av kattugle. *Sterna* 7 (4): 191. (Står feilaktig Flemming i publikasjonen.)
 Slagsvold, T. & Fremming, O. R. 1966. Tidlig åkerrikse. *Sterna* 7 (4): 194.
 Fremming, O. R. & Slagsvold, T. 1966. Kvantitativ fugletaksering i granskog basert på prøvefelt- og sjekkmotoden. *Fauna* 19 (4): 183–195.
 Fremming, O. R. & Slagsvold, T. 1967. Kvantitativ fugletaksering i granskog våren 1966 basert på prøvefelt- og sjekkmotoden. *Fauna* 20 (2): 71–87.
 Fremming, O. R. & Slagsvold, T. 1968. Fuglefaunaen i Atnasjøfeltet. *Fauna* 21 (3): 179–192.
 Fremming, O. R. 1974. Dyreliv. S. 70–82 i: Vorren, K.-D. (red. med flere) 1974. Øvre Dividal. Bind 7 i serien Norges nasjonalparker. Luther Forlag, Oslo. 115 s.
 Fremming, O. R. 1977. Kongeørn – en truet art? S. 70–77 i: Woxholdt, Y. (red.) 1977. *Vår ville verden*. Hjemmenes

Forlag A/S i samarbeid med Verdens Villmarksfond – World Wide Fund, Norge. 112 s.
 Lauritzen, S.-E., Fremming, O. R. & Hardeng, G. 1978. Overvintring av flaggermus i noen sydnorske gruver og grotter. *Fauna* 31 (4): 243–249.
 Fremming, O. R. 1980. Utvikling av metode til demografisk bestandsundersøkelse av kongeørn. 1979. Intern rapport World Wildlife Fund i Norge, Oslo. 30 s.
 Fremming, O. R. 1980. Kongeørn i Norge. Konfliktområder og forvaltning belyst ved biologiske karaktertrekk og bestandsdynamikk. *Viltrapport* 12: 1–63. (Direktoratet for vilt og ferskvannsfisk, Trondheim.)
 Fremming, O. R. 1982. Reproduksjonsøkologi hos kongeørn (*Aquila chrysaetos* (L.)) i et fjellkjedeområde i Sør-Norge. Hovedfagsoppgave i spesiell zoologi. Universitetet i Oslo. 227 + 3 s.
 Fremming, O. R. 1983. Truete fuglearter i norsk kulturlandskap. *Miljøverndepartementet Rapport T – 587*: 1–74.
 Fremming, O. R. 1983. Rapport fra hubroregistreringer i Øst-Norge og Bohuslän 1982. S. 13–15 i: Haga, A. (red.) 1983. *Prosjekt Hubro. Årsrapport Nr. 8–1982*: 1–71. World Wildlife Fund i Norge.
 Fremming, O. R. 1983. Registrering av hubrottilhold. *Fauna* 36 (3): 73–81.
 Faugli, P. E., Fremming, O. R. Halvorsen, G. & Moss, O. O. 1984. Sundheimsvassdraget, en naturfaglig vurdering. *Kontaktutvalget for vassdragsreguleringer, Universitetet i Oslo – Oppdragsrapport 84/04*: 52.
 Fremming, O. R. 1984. Hubro i Nord-Hedmark: Registreringer 1983 og bestandsvurdering. S. 68–71 i: Haga, A. (red.) 1984. *Prosjekt Hubro. Årsrapport 1983*:

1–117. World Wildlife Fund i Norge.
 Fremming, O. R. 1984. Registrering av hubrottilhold. S. 96–104 i: Haga, A. (red.) 1984. *Prosjekt Hubro. Årsrapport 1983*: 1–117. World Wildlife Fund i Norge.
 Fremming, O. R. 1984. Viktige truete og sårbare fuglearter i kulturlandskap i Norge. Biologisk institutt, avd. for zoologi, Universitetet i Oslo. 74 s.
 Fremming, O. R. 1984. Hortulan *Emberiza hortulana*, svartrødstjert *Phoenicurus ochruros* og topplerke *Galerida cristata* i Norge. *Vår Fuglefauna* 7 (4): 197–204.
 Fremming, O. R. 1984. *Forvaltning omkring kongeørnreir*. Utredning for Miljøverndepartementet.
 Fremming, O. R. 1985. Hubroregistreringer i Atnedal/Folldal og Engerdal kommune 1984. Utbredelse, bestandsstørrelse og registreringsmateriale. S. 20–23 i: Haga, A. (red.) 1985. *Prosjekt Hubro. Årsrapport 10 1984*: 1–95. World Wildlife Fund i Norge.
 Fremming, O. R. 1986. Bestandsnedgang av hubro (*Bubo bubo*) i Øst-Norge 1920 – 1980. *Viltrapport* 40: 1–45. (Direktoratet for naturforvaltning, Trondheim.)
 Fremming, O. R. 1988. Fiskeørn – bestand, økologi og forvaltning. *Økoforsk utredning* 20: 1–70.
 Fremming, O. R. 1988. Andefugl. S. 47–41 i: Hjeljord, O. (red.) 1988. *Praktisk viltstell*. Landbruksforlaget, Oslo. 144 s.
 Fremming, O. R. 1988. Vadefugl. S. 73–74 i: Hjeljord, O. (red.) 1988. *Praktisk viltstell*. Landbruksforlaget, Oslo. 144 s.
 Fremming, O. R. 1988. Rovfugler. S. 80–84 i: Hjeljord, O. (red.) 1988. *Praktisk viltstell*. Landbruksforlaget, Oslo. 144 s.
 Fremming, O. R. 1993. *Temaer i ftersidig skogbruk*. Kompendium, Hedmark dist-

riktshøgskole, Evenstad. 109 s.
 Fremming, O. R. 1995. Furubar fra avvirkninger som vintermat for Stor-Elvdals elger. *Grunneieren (Stor-Elvdal), vår 1995*: 2–4.
 Steinset, O. K., Fremming, O. R. & Wabakken, P. 1997. Halsklaver på lam som forebyggende tiltak mot gaupeskader i Stange, Hedmark 1996. *Høgskolen i Hedmark. Rapport nr. 2*: 1–39.
 Fremming, O. R. 1997. Fugletaksering i fjell-barskog. S. 6–8 i: Solbraa, K. (red.) 1997. *Hirkjølen – dyr og planter*. Skogbrukets Kursinstitutt, Biri. 55 s. http://www.hirkjolen.no/data/Attachments/611/Hirkjolen_dyr_planter.pdf
 Fremming, O. R. 1999. Elgbeiting på furu – en kunnskapsoversikt. *Høgskolen i Hedmark. Rapport nr. 12 – 1999*: 1–36.
 Storaas, T., Andreassen, H. P., Gunderesen, H., Kastdalen, L., Brottveit, Å., Wabakken, P., Arnemo, J. M., Fremming, O. R., Henriksen, H. & Hesjadal, M. 1999. Elg som næring: et forprosjekt om forvaltning av ressursen elg i områder med rovdyr, trafikk og aktivt skogbruk. Høgskolen i Hedmark. Rapport nr. 11 – 1999: 1–64. http://fulltekst.bibsys.no/hihm/rapport/1999/11/rap11_1999.pdf
 Fremming, O. R. 2000. Verdien av utmarks næringer i Hedmark: Fra produksjons- til rekreasjonslandskap? *UTMARK – tidsskrift for utmarksforskning*: http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2000-1/art/Odd_Reidar_Fremming_1.html
 Fremming, O. R. 2001. *Kompendium i vegetasjonslære, skogøkologi og geologi*. 6SU27. Høgskolen i Hedmark, Avdeling for skog- og utmarksfag.
 Fremming, O. R. 2002. Utmarksbruk i fortid og nåtid. S. 9–30 i: Dragland,

T., Fremming, O. R., Langdal, K., Myrbakken, S., Smedshaug, C. A., Sætersmoen, G., Vaagan, Ø. & Wabakken, P. 2002. *Utmarkslære*. GAN forlag, Oslo. 300 s.
 Myrbakken, S. & Fremming, O. R. 2002. Utmarksprodukt og økonomi. S. 263–289 i: Dragland, T., Fremming, O. R., Langdal, K., Myrbakken, S., Smedshaug, C. A., Sætersmoen, G., Vaagan, Ø. & Wabakken, P. 2002. *Utmarkslære*. GAN forlag, Oslo. 300 s.
 Fremming, O. R. & Øksester, P. 2003. Tilvekst hos ulike trekategorier av furu (*Pinus sylvestris*) som ikke er bestandsanlagt i Nord – Østerdal. Slutt-rapport til Fylkesmannen i Hedmark, Landbruksavdelingen 1.12.2003. 50 s. http://www.gloimmen.no/Customers/gloimmen/documents/Kontus/Tilvekst_furu.pdf
 Fremming, O. R., Storaas, T. & Langdal, K. 2004. Næringsutvikling og nye arbeidsplasser i utmark. Momenter for Fylkesplan for Hedmark 2005 – 2008. Høgskolen i Hedmark. Notat nr. 5 – 2004: 1–26. http://fulltekst.bibsys.no/hihm/notat/2004/05/not05_2004.pdf
 Helstad, E. O., Fremming, O. R., Storaas, T. & Solbraa, K. 2005. Beiteskader og framtidig forvaltningsstrategi av elg i Nord-Østerdal – Røros elgregion, vestre arbeidsområde.
 Høgskolen i Hedmark. Oppdragsrapport nr. 5 – 2005: 1–46. http://fulltekst.bibsys.no/hihm/oppdragsrapport/2005/05/oppdrapp05_2005.pdf
 Storaas, T., Fremming, O. R. & Østerhus, B. 2005. Selektiv hogst og utmarksinteressene. Høgskolen i Hedmark. Rapport nr. 14 – 2005: 1–21. http://fulltekst.bibsys.no/hihm/rapport/2005/14/rap14_2005.pdf

FVRs flotte t-skjorte

NB! Fotomontasje

*Koksgrå med ulveakvarell malt av Viggo Ree.
Tekst: Ulven – en naturlig del av norsk natur.*

Bestilles fra våre representanter i Østfold:

*Helga Riekeles
E-post: helgariekeles@hotmail.com
Tlf.: 69263709*

*Stein Karlsen
E-post: stei-ka3@online.no*

*Str. S, M, L, XL
Pris kr 180 pr. stk. + porto*

Foreningen Våre Rovdyr

Ledelse

Styreleder
Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Kasserer
Morten Ree, Varsmoen 10, 7332 Løkken Verk
mob 48 17 79 73

Styremedlem
Lennart Fløseth, Balaklava 7, 1513 Moss
p 69 27 02 00, mob 41 37 28 45

Styremedlem
Erling Mømb, Østagrenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Styremedlem
Geir Sjøli, Sjøli, 2164 Skogbygda
p 63 90 85 35, mob 41 41 37 12

Styremedlem
Christin Valsjø, Hardlandsv. 2 B, 2615 Lillehammer
mob 90 53 95 83

Vararepresentanter
Toril Andresen, Gløtten 2, 1920 Sørumsand
mob 92 43 21 46

Otto Frengen, Havsteinflata 17 D, 7021 Trondheim
mob 94 79 53 64

Tore Hauge, Kåsmoen, 2450 Rena
mob 99 54 85 28

Leif Jensen, Roseberget 11, 1727 Sarpsborg
p 69 15 75 39, mob 41 47 22 35

Daglig leder/redaktør
Yngve Kvebæk, Maridalsv. 225 C, 0467 Oslo
p 22 95 08 66, mob 91 54 41 91

Rådgiver
Berit Lind, Sophus Aars' v. 27, 0588 Oslo
mob 97 54 93 03

Informasjonskonsulent
Viggo Ree, Gornesv. 139, 3530 Røyse
p 32 15 77 15, mob 98 64 57 75

Regionleder Troms og Finnmark
Therese Simonsen Rye, Utsikten 190, 9018 Tromsø
mob 95 02 57 61

Regionleder Midt-Norge
Lars Johan Berge, 7882 Nordli
p 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Regionleder Vestlandet
(vakant)

Regionleder Hedmark
Erling Mømb, Østagrenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Regionleder Østfold
Lennart Fløseth, Balaklava 7, 1513 Moss
p 69 27 02 00, mob 41 37 28 45

Regionleder Sørlandet
Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Bidrag til FVR

Foreningen Våre Rovdyr er for lengst godkjent under ordningen med gaver til frivillige organisasjoner. Det innebærer at du er fradragsberettiget for gavebeløp fra og med kr 500 til og med kr 12.000 enten det gis til ulvefondet, som ordinære gaver eller begge deler. Fradragsretten gjelder ikke kontingentbeløpet.

Din skatt blir redusert med 28 % av beløpet du overfører. Et gavebeløp på f.eks. kr. 1.000 (utover kontingenten) reduserer skatten med kr 280 slik at din reelle utgift blir kr 720.

FVR skal innberette beløpene til ligningsmyndighetene slik at din selvangivelse automatisk blir utfylt i relevante felt. Da trenger vi ditt personnummer, så påfør gjerne det på overføringen. Hvis ikke, så er det slett ikke noe problem. Vi tar bare kontakt eller skaffer fram opplysningen i henhold til godkjent prosedyre.

FVR har i mange år angitt kontingenten som minimumsbeløp med åpent beløpsfelt på kontingentgiroen. Mange medlemmer er således vant til å gi en stor eller liten slant ekstra til virksomheten. Kommer dette ekstrabeløpet opp i kr 500 eller over, så sørger vi for at det kommer til skattefradrag på din selvangivelse i henhold til ovennevnte ordning med gaver til frivillige organisasjoner.

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
Konto: 2800 11 12149

Ulvefondet
Konto 2800 10 08317

Foreningens formål

- * arbeide for at alle norske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander
- * arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse
- * spre faktaunderlag og saklig informasjon til massemediene og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdyrenes rolle i naturen og deres behov for egnede biotoper
- * støtte forskning på våre rovpattedyr og rovfugler
- * arbeide for at det ved jakt på de aktuelle artene skal tas hensyn til:
 - artenes reproduksjonstid
 - ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
 - artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk
- * samarbeide med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner for å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdyr.

Kontingentsatser 2012

Seniormedlem	min. kr 250
Seniormedlem + familiemedlem(mer)	min. kr 300
Juniormedlem (under 18 år)	min. kr 100
Bedriftsmedlem	min. kr 1000

Medlemskap inkluderer 4 hefter av Våre Rovdyr
Kun abonnement Våre Rovdyr: kr 250
Konto 2800 11 12149

Member/subscription abroad (NOK 300):
Sparebanken Soer, Arendal, Norway
SWIFT/BIC-code: AASPNO22
IBAN number: NO872800112149

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
E-post: fvr@fvr.no
Tlf.: 22 23 23 89
Web: www.fvr.no

